

MASARYKOVA UNIVERZITA

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA DIDAKTICKÝCH TECHNOLOGIÍ

**Rozvíjení výtvarné aktivity
a tvořivosti žáků**

(v oboru Reprodukční grafik pro média)

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2012

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Alena Šafrová

Vypracovala:

Lea Navrátilová

NAVRÁTILOVÁ, Lea. *Rozvíjení výtvarné aktivity a tvořivosti žáků (v oboru Reprodukční grafik pro média): bakalářská práce*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta pedagogická, Katedra didaktických technologií, 2012. 66 s. 4 přílohy. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Alena Šafrová

Anotace:

Bakalářská práce se zabývá rozvojem výtvarné aktivity a tvořivosti žáků. První část práce je zaměřena na vymezení základních pojmů a procesů aktivity a tvořivosti pomocí odborné psychologické a pedagogické literatury. Mapuje začlenění výtvarných aktivit v rámci kutikulárních školských dokumentů.

Hlavní část práce popisuje současný stav zastoupení výtvarných aktivit na sledované škole a pokouší se nastínit využití nových kreativizujících prvků ve výuce praktického vyučování na střední odborné škole.

Abstract

The bachelor thesis is dealing with development of artistic activity and creativity of scholars. The first part is focused on the basic concepts' of activity and creativity definition using the specialized psychological and pedagogical literature. It conducts a survey of art activities within the curriculums' education documents.

The main part of the thesis describes the contemporary situation of art activities' representation within education of practical classes at an observed school and endeavours to draft application of new creative-making elements by teaching of practical classes at the secondary technical school.

Klíčová slova: Aktivita, výtvarná aktivita v RVP a ŠVP, kreativita, samostatnost, výchova k umění, kreativní klima, metody rozvíjející tvořivost, projekty, soutěže v tvořivosti

Keywords: activity, art activity in the RVP and the ŠVP, creativity, independence, education in arts, creative climate, methods of developing creativity, projects, competition in creativity

Prohlašuji, že jsem závěrečnou bakalářskou práci vypracovala samostatně, s využitím pouze citovaných literárních pramenů, dalších informací a zdrojů v souladu s Disciplinárním řádem pro studenty Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity a se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

V Brně dne 1. dubna 2012

.....

podpis

Poděkování:

Děkuji PhDr. Aleně Šafrové za metodickou pomoc, cenné rady a připomínky, které mi poskytla při zpracování této bakalářské práce.

Obsah

Úvod.....	6
1 Rozvoj osobnosti jedince se zaměřením na kreativitu	7
1.1 Aktivita.....	8
1.1.1 Rozdělení aktivity	9
1.1.2 Úrovně postupného osamostatňování jedince.....	10
1.2 Aktivizace žáků	11
1.2.1 Aktivizující a tvořivost ovlivňující přístupy, hodnocení	13
1.3 Tvořivost, kreativita	14
1.3.1 Tvořivý proces a jeho fáze	15
1.3.2 Rozvíjení žádoucích vlastností tvořivosti po stupních.....	16
1.3.3 Učitelův přístup k tvořivosti žáků.....	16
1.3.4 Kreativní klima.....	17
1.3.5 Předpoklady pro kreativní učení žáka	19
2 Vzdělávání žáků se zaměřením na výtvarné aktivity a tvořivost.....	20
2.1 Výtvarné aktivity ve vzdělávání.....	20
2.1.1 Výtvarná tvořivost v mateřské a základní škole	20
2.1.2 Výtvarná tvořivost na základní umělecké škole.....	22
2.2 Výtvarné vzdělávání na středních školách	23
2.2.1 Výtvarná výchova na gymnáziích.....	24
2.2.2 Výtvarná výchova na odborných středních školách.....	25
2.3 Výukové metody	26
2.3.1 Žákovská portfolia	27
2.3 Metody rozvíjející tvořivost.....	29
2.4.1 Žákovský projekt Značka	30
2.5 Mezipředmětové vztahy	33
2.5.1 Miniprojekt IgelitART	34
2.5.2 Soutěž dovedností mladých grafiků	35
3 Rozvoj výtvarné aktivity a tvořivosti v oboru Reprodukční grafik pro média.....	38
3.1 Cíl výzkumného šetření, metodologie, stanovení výzkumných předpokladů.....	39
3.2 Charakteristika výzkumného souboru – obor Reprodukční grafik pro média	39
3.3 Analýza výsledků šetření	44
3.4 Závěry šetření, diskuse.....	56
Závěr	59
Resumé.....	60
Seznam literatury	62
Seznam dalších použitých zdrojů.....	63
Seznam grafů.....	64
Seznam tabulek	65
Seznam příloh.....	66

Úvod

Tvořivost je klíč k příznivému rozvoji osobnosti žáka. Proto je nutné tvořivost v rámci možností v jakémkoliv školním prostředí podporovat. Pro obor Reprodukční grafik pro média na Integrované škole polygrafické v Brně, je situace pro rozvíjení výtvarné aktivity a tvořivosti poněkud jednodušší, neboť se jedná o obor mezi mladými lidmi velmi žádaný, a tedy i v přijímání žáků se úspěšnými stávají ti s lepšími prospěchovými výsledky a výtvarně aktivní i v rámci svých volnočasových činností a zájmů. A tito žáci od své střední školy samozřejmě očekávají, že jejich představy o budoucí profesi uspokojí, že jim nabídne kvalitní vzdělavatele a rádce a umožní jim výtvarně se využít.

Proto je cílem této bakalářské práce zmapovat současný stav zastoupení výtvarných aktivit a nastínit využití nových kreativizujících prvků ve výuce praktického vyučování na střední škole. Ze zpracovaných dotazníků jasně vyplývá jak začlenění výtvarných aktivit vnímají žáci a jak učitelé zkoumané školy.

První část práce pomocí nastudované literatury, zejména autorů J. Maňák, J. Hlavsa, O. Čáčka, analyzuje vznik a stupně aktivity jako informace podnětné pro učitele, jejichž cílem je právě rozvíjení výtvarné aktivity u žáků. Vysvětluje procesy tvoření a upozorňuje na skrytá negativa. Analyzuje konkrétní dokumenty školy, které využívá jako příklady pro vtažení do řešené problematiky.

V druhé části nabízí práce možná řešení rozvoje výtvarné aktivity formou metodiky a příklady konkrétních návodů jak vytvářet prostor pro tvořivost v běžné výuce.

Ve třetí, tvůrčí části práce, autorka analyzuje výsledky výzkumného šetření o začlenění výtvarných aktivit ve výuce praktického vyučování v oboru Reprodukční grafik pro média na Integrované škole polygrafické v Brně.

1 Rozvoj osobnosti jedince se zaměřením na kreativitu

„Označí-li se něco jako tvůrčí, znamená to i vyšší kvalitu lidské činnosti i jejího výsledku. Tvořivost je osou osobnosti a přináší i hluboké prožitky životní.“¹

Po staletí pozoroval člověk procesy vznikaní a utváření, jak se děly a dějí v přírodě, snažil se je napodobit a postupně si uvědomoval průběh vlastních tvořivých procesů. Rostla a novým generacím se předávala nejdříve metodická zkušenost, a následně způsoby jak formovat nový potřebný objekt a zvládat různé situace. Postupně se vyvíjely poznatky i o subjektu tvorby, podmínkách jeho činnosti a sociálních faktorech. Ty byly podrobeny vědeckému zkoumání a zobecnění. Hlavsa píše o „nutnosti systematického průzkumu zákonitostí tvorby využití těchto poznatků v praxi. Také dodává, že společenská i individuální praxe vyžaduje řadu metod a prostředků, týkajících se záměrného řízení procesu tvorby a přípravy k ní.“²

Nenahraditelný význam mají poznatky získané z psychologie a výsledky jiných spolupracujících vědních oborů. Obecně pedagogika vychází z přesvědčení, že tvořivou aktivitu může projevovat každý člověk, vytvoří-li se mu k ní podmínky. Pojem tvořivosti se v dnešním moderním pojetí týká každé lidské bytosti a vztahuje se na každou činnost, kdy člověk řeší nové situace, nespokojuje se s dosaženou úrovní a stále hledá něco nového. Obohacuje touto činností a jejími výsledky jak svůj život, tak i společnost. Pro výchovu se tak otvírají dveře do prostoru, kde může vytvořit dělnou atmosféru přizpůsobenou každému žákovi, ale současně se tím klade na učitele velká odpovědnost, jestli možnosti využije v duchu výchovně-vzdělávacích procesů.

Z psychologického hlediska podle O. Čáčky *„formuje každá profesionální příprava řadu obecných i specifických charakteristik osobnosti žáka: schopnosti, znaky volných aktivit, postoje, zájmy a v neposlední řadě charakterové rysy.“³*

Pedagogika je v této oblasti úzce napojena na poznatky z psychologie. Společně si kladou za cíl vytvářet optimálně rozvinutou, harmonickou osobnost, která se vyznačuje aktivním vztahem k životu a snahou uplatnit své potence v tvořivých činnostech.

¹ HLAVSA, J. *Psychologické metody výchovy k tvořivosti*. Praha: SPN, 1986. 189 s.

² HLAVSA, J. *Psychologické základy teorie tvorby*. Praha: Academia, 1985. 353 s.

³ ČÁČKA, O. *Nástin psychologie II*. Brno: Paido, 2002. 99 s. ISBN 80-7315-016-6

Výchovně–vzdělávací cíl je pro pedagogickou práci v této oblasti nesmírně důležitý zejména tím, že ukazuje jakým směrem postupovat a udává konečnou metu, i když často v plném rozsahu nedosažitelnou. Přesto má vytyčený ideál velkou motivační sílu. Učitel však musí vždy mít na paměti, že jde u každé osobnosti o individuální proces. „Záleží na tom, aby byl pro každého cíl reálný, promyšleně strukturovaný v jednotlivé dílčí etapy.“⁴

Vývoj termínů označujících tvůrčí činnost probíhal pozvolna. Už v antických jazycích se formoval výraz pro tvůrčí činnosti, například řecké poesis označovalo tvorbu vůbec. Ale moderní výrazy pro tvořivost se začaly poměrně rychleji vyvíjet až v 19. století. Před tímto obdobím byly nazývány termíny, které je možné přeložit jako rozumová, logická činnost či obdoba slova vývoj (např. experimentace). Tvořivost se často skrývala i za pojmy, jako je genialita, invence nebo například inteligence.

Ve 20. století dochází k oddělení termínů pro tvůrčí aktivitu od inteligence a roztřídění speciální terminologie. Termíny získávají více psychologický obsah. Rozsáhlá literatura o myšlení používá řešení problému k vyjádření řetězů operací při tvorbě termínů. Anglicky psaná literatura po roce 1950 nabídla komplexnější termín creativity (někdy creation) nebo též creativeness. Tento termín se s příslušnými koncovkami ujal v řadě jazyků a také v češtině se používá jako odborný termín.⁵

1.1 Aktivita

Aktivita z lat. actio = jednání, činnost, opatření, akce

Pojem aktivita se často používá jako synonymum k pojmu činnost, a to nejen v pedagogice, ale i ve filozofii, psychologii, biologii apod. Jeho obsah však nabývá specifického významu teprve podle zaměření dané oblasti. Aktivita **biologická** je primární, může působit i živelně, někdy proti výchovně–vzdělávacímu cíli. Vedle toho aktivita **uvědomělá** vyrůstá z volního úsilí, jednoznačně sleduje výchovně–vzdělávací cíle, také se někdy může projevovat jako formální činnost, která ztratila svou obsahovou náplň. Ideální řešením je **vzájemné propojení** biologického a společenského zdroje

⁴ MAŇÁK, J. *Rozvoj aktivity, samostatnosti a tvořivosti*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. 134 s. ISBN 80-210-1880-1

⁵ HLAVSA, J. *Psychologické metody výchovy k tvořivosti*. Praha: SPN, 1986. 189 s.

aktivity. Aktivita v tomto smyslu zasahuje celou osobnost a stává se též východiskem pro sebevýchovu.

Ve výchovně-vzdělávacím procesu se aktivní žák projevuje větším snažením, výraznou činností přesahující průměr a intenzivnějším usilováním podílet se na dosahování stanovených cílů. Označení „aktivní žák“ je již samo o sobě jistým hodnocením. Žák odpovídá požadavku pro dobrou klasifikaci a je zařazen do určité kvalitativní skupiny. *„Aktivitou ve výchovně-vzdělávacím procesu je tedy třeba rozumět zvýšenou, intenzivní činností žáka, a to jednak na základě vnitřních sklonů, spontánních zájmů, emočních pohnutek nebo životních potřeb, jednak na základě uvědomělého úsilí, jehož cílem je osvojit si příslušné vědomosti, dovednosti, návyky, postoje nebo způsoby chování“*⁶

1.1.1 Rozdělení aktivity

Aktivita žáků ve výuce se může projevovat různě. Z hlediska sféry, v níž aktivita působí, lze hovořit o aktivitě fyzické, technické, poznávací, společenské, umělecké aj. Z hlediska podílu uvědomělosti, s níž aktivita probíhá, mluvíme o aktivitě uvědomělé, nebo mechanické. Podle cíle se rozeznává aktivita pracovní, nebo oddychová, volnočasová. Zvláště pečlivě by měl učitel rozlišovat aktivitu vnější a vnitřní, aktivitu zdánlivou a skutečnou, poněvadž jen vnější aktivita bez vnitřního korelátu, nebo dokonce aktivita zdánlivá mají negativní vliv při formování osobnosti.⁷

Protipólem aktivity je pasivita. Může k ní dojít i třeba způsobem, že je žák pro své nedostatečné výkony nebo neobvyklé chování neustále kritizován, takže jeho pasivnost je vlastně obranou před nepřiměřenými nároky.

⁶ MAŇÁK, J. *Rozvoj aktivity, samostatnosti a tvořivosti*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. 134 s. ISBN 80-210-1880-1

⁷ MAŇÁK, J. *Rozvoj aktivity, samostatnosti a tvořivosti*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. 134 s. ISBN 80-210-1880-1

Ale sama snaha žáků vycházející z vnitřních potřeb jednotlivce s učitelovou motivací a výukovými metodami si nachází výraz v samostatné a tvořivé aktivitě, která odpovídá možnostem žáka, nevede k přetěžování a k negativním důsledkům.

Ve školním prostředí lze vyzorovat také protiklad ve vztahu aktivity intelektuální a motorické. Žák, který inklinuje k motorické aktivitě, by měl mít dostatek příležitostí, aby mohl své motorické předpoklady realizovat. Dá se říct, že v oboru Reprodukční grafik pro média na sledované škole je žákům vymezen dostatečný prostor. Školní program obsahuje v odborném výcviku týdenní dotaci pro 1. ročník 6 hodin a vyšší ročníky 14 hodin.

Intelektuální aktivita žáka je zajisté pro jeho uplatnění neobyčejně důležitá, ale pro jedince orientovaného prakticky je stejně důležitá aktivita **motorická**. Často žáci, kteří nedosahují dobrých výsledků ve všeobecně vzdělávacích předmětech, překvapují svými výkony v oblasti manuální tvořivosti. Umí se pro práci plně nadchnout a až triumfálně si vychutnávají účinek svého zdařilého výkonu.

Pro učební aktivity je důležité, aby žák přijal a sledoval určité cíle, protože tím nabývá jeho aktivita hlubší smysl, mění se situace, v níž aktivita probíhá, a také je účinnější motivace k činnosti. Pro rozvoj aktivity je plně důležitá pozitivní stimulace, respektování žáka, jeho zájmů a individualit.

Při ovlivňování rozvoje osobnosti a při rozhodování o volbě výchovných strategií je nutné, aby učitel získal informace o žákovi, o jeho aktivitě a o výsledcích jeho činnosti. K tomuto účelu slouží vyučujícímu diagnostické metody: pozorování, rozhovor, analýza výsledků, výtvorů, dotazníky a další. Učitel podle těchto metod pozná také úroveň aktivity žáka.

1.1.2 Úrovně postupného osamostatňování jedince

Učitel musí dbát na to, aby aktivita žáka byla sledována vývojově. Jako určující znak zkvalitňování aktivity se dobře hodí hledisko postupného osamostatňování jedince podle J.Maňáka (příloha I.). První typem tohoto škálování je **aktivita vynucená**, kdy učitel donucuje žáky k určité činnosti. **Navozená aktivita** je nejčastějším příkladem školní práce, kdy se žáci zapojují do zaměstnání na pokyn učitele. Velkou úlohu má v tomto případě vhodná motivace, zajímavý způsob práce a ocenění nejlepších výkonů. **Nezávislá aktivita** je spojena s vlastním zájmem žáka o danou činnost. Do popředí

vystupuje uvědomělé snažení žáků, které se realizuje ve formě samostatné práce. **Angažovaná aktivita** žáků už předpokládá velkou přítomnost aktivizace žáků.⁸

Vnější aktivita, jak ji pozorujeme v učení a chování žáků, odráží aktivaci organismu – jeho připravenost k činnosti, výkonu. Je známo, že optimální aktivační úroveň je spojena se středními hodnotami aktivace. Přílišná aktivační dynamika není přiměřená a vede k neefektivním důsledkům.

1.2 Aktivizace žáků

Při aktivizaci je nezbytné respektovat podmínky a okolnosti (individuální předpoklady, motivace, prostředí, ...), na nichž aktivita závisí. Aktivizace žáka učitelem vytváří předpoklady pro žákovu samostatnou práci a jeho tvořivou činnost. Aktivace a následná aktivita je tedy základem, z něhož vyrůstají všechny činnosti žáka a veškeré jeho životní projevy. Proto je zřetel k aktivitě žáků trvalou součástí učitelovy pedagogické práce a je nutno počítat s tím, že její výsledky se projeví v různých formách učební činnosti, při samostatné práci, při řešení problémů i v tvořivých činnostech. Ale také učitelé s dlouholetou praxí si musí dávat pozor na samoučelnou, výchovně nežádoucí aktivitu.

„Aby byla aktivita žáka vhodně projevovaná, musí učitel vytvářet vhodné situace a volit účinné metody a prostředky, které žákům rozmanité učební činnosti umožňují.

Ověřené zkušenosti, které se při motivaci žáků osvědčily:

Má-li se motivace projevit, musí být uspokojeny základní psychologické potřeby žáků, např.: potřeba pochvaly, nezávislosti, důstojnosti, přitažlivost zaměstnání, přiměřené náročnosti atd.

- 1. Nelze pustit ze zřetele, že každý žák je svébytné individuum, proto je třeba respektovat jeho specifické předpoklady, podmínky, zájmy apod.*
- 2. Motivaci posiluje, dostává-li žák co nejdříve po výkonu patřičnou odpověď, hodnocení.*

⁸ MAŇÁK, J. *Rozvoj aktivity, samostatnosti a tvořivosti*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. 134 s. ISBN 80-210-1880-1

3. *Žák musí porozumět účelu, smyslu své práce, aby se mohl po splnění cíle plně angažovat.*
4. *Na zvýšení motivace působí příznivě prostředí, podnětná atmosféra, nadšení učitele, které se přenáší na žáky.*
5. *Silný vliv na motivaci má též využívání zajímavých metod, technik a prostředků.*⁹

Pouhá aktivita sama o sobě nemůže zajistit efektivní učení, nesmí chybět snaha žáka učit se, tedy jeho vnitřní vztah ke školní práci. Učitel nemůže vzniku a růstu aktivity prisuzovat hlavní roli, jednalo by se jen o snahu tvořit aktivitu pro aktivitu a neprohluboval by se u žáků kladný postoj k učebnímu procesu.

Zvláštní formou motivů jsou zájmy. Zájmy vyzdvihují určitou aktivitu, soustřeďují pozornost k předmětu zájmu s citovým zabarvením, zasahují hlubší stránky osobnosti. Mívají vzestupnou tendenci, jsou motivační. Učitel ale musí mít na paměti, že náplň výuky není vždy pro žáky natolik zajímavá, aby mohl situaci přecenit a nevhodně zvyšovat náročnost učiva. Nesmí se zapomínat ani na zprostředkovávání učebních a pracovních technik, protože ztráta zájmu o učení často souvisí s nedostatkem znalostí efektivně se učit a s dovednostmi překonávat potíže vzniklé při studiu. Špatné osvojení studijních dovedností má kořeny již na základní škole. K nejčastějším nedostatkům u žáků v učení patří neschopnost klást otázky. Učivo akceptují v míře, jak jim bylo učiteli předloženo, nepropojují souvislosti, zpracovávají informace blokově. U mnohých žáků chybí zdravá sebedůvěra, spíše se podceňují a velké problémy činí také vzájemná spolupráce s rovnoměrným rozložením dílčích úkolů a rolí.

Učivo je důležitým motivačním činitelem. Funkci však plní jen tehdy, když je žákům zprostředkováváno zajímavě, smysluplně a oni ho chápou jako užitečné. Mají-li žáci hltat nové poznatky, pracovat samostatně a být tvořiví, je třeba učivo přizpůsobit tak, aby blíže odráželo potřeby současného života, a také zabývat se jevy, které mají

⁹ MAŇÁK, J. *Rozvoj aktivity, samostatnosti a tvořivosti*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. 134 s. ISBN 80-210-1880-1

blízký vztah k žákům. Nové poznatky si žák váže na své zkušenosti, které přijímá a aplikuje na řešení přiměřených problémových situací. K samostatné a tvořivé práci žáků je možno využít rozmanitých organizačních forem, výukových metod a technik a didaktických prostředků. Také vhodná metoda nebo originální postup často znamenají úspěšný obrat při řešení problému. Aktivizujícím momentem ve výuce se může stát změna navykého způsobu práce, která vyprovokuje pozornost a vyvolá zájem a zvědavost u žáků. Žáci pozitivně reagují na použití kontrastů ve výuce, plně si vychutnají a zafixují zážitek novosti.

1.2.1 Aktivizující a tvořivost ovlivňující přístupy, hodnocení

Učitel musí hledat nestandardní přístupy k výuce a efektivně využívat svých dřívějších zkušeností v nových podmínkách. Měl by být schopen improvizace a transformace metodických doporučení a teoretických poznatků z praxe.

K základním metodám rozvíjejícím tvořivost bývají řazeny: brainstorming, brainwriting, tzv. delfská metoda, morfologická metoda a metoda křížových interakcí. Aby učitel mohl ve výuce aplikovat uvedené metody, musí zvládat základy systémové analýzy. Také v kreativizaci citového a sociálního života postupujeme obvykle od analytických postupů a sebepromýšlení až k využívání různých experimentací, her a činností, jež nabízí především oblast výsostně tvořivá – umění.¹⁰

Aktivitu a tvořivost v oboru Reprodukční grafik pro média na sledované škole například příznivě ovlivňuje práce s moderní didaktickou technikou. Novodobá výuka znamená výuku podporující multimédia a další digitální technologie, vedle toho také nové inovativní metody a formy vzdělávání a výuky.

Důležitý je poznatek, že tvořivost potřebuje ke svému projevu určitý volný čas, někdy i samotu, proto by měl učitel s tímto faktem počítat při plánování a organizování výchovně-vzdělávací práce. Podporovat tvořivost v žádném případě neznamena zanedbávat racionální rozvoj žáka, proto učitel musí umět integrovat rozmanité aktivity žáků, aby byl zajištěn jejich harmonický vývoj a aby žáci měli dostatek podnětů pro individuální volbu a svobodné rozhodování.

¹⁰ HLAVSA, J. *Psychologické metody výchovy k tvořivosti*. Praha: SPN, 1986, 189 s.

Pro všechny učitele je jistě závažný problém, když se mají objektivně pokoušet o škálovité hodnocení tvořivé produkce žáků.

1.3 Tvořivost, kreativita

Kreativita je z latinského slova *creare* – tvořit, plodit, rodit, zřít

V odborné literatuře můžeme nalézt různé definice tvořivosti:

„Specificky lidská aktivita je realizovaná v tvůrčím procesu, jehož výsledkem je artefakt (dílo, reálné řešení problému) vytvořený kreativním jedincem. Jedna ze základních psychologických potencialit člověka, rozvíjená z prvotní formy dispozice do aktivní a vůlí ovládané schopnosti tvůrčí produkce.“¹¹

Tvůrčí myšlení a jednání má velký význam v pracovních i životních situacích. Také odpověď na to, co je tvořivost, jak probíhá tvůrčí proces a jaké jsou optimální podmínky pro tvorbu, může být užitečná všem oborům lidské činnosti.

Otázkám tvořivosti je věnována poslední dobou stále větší pozornost. Podle V. Smékala je tvořivost *„způsob autentického vedení života, jako dovednosti postavit se vůči problémovým situacím s invencí a jako způsobilost zkoušet různé možnosti, aniž by převládla funkční fixace jen na jeden způsob řešení.“¹²*

J. Maňák definuje tvořivost následovně: *„Tvořivost se obecně chápe jako schopnost objevovat něco nového, ale současně smysluplného a prospěšného. Závažnost tvořivého aktu je posuzována podle rozsahu jeho působnosti a objektivní průkaznosti, podle počtu osob, které jej jako nový obohacující čin přijímají a hodnotí.“¹³* Tvořivost tedy představuje především novinku, modernu, změnu, tendenci k sebeaktualizaci s uplatněním vlastních nápadů, postojů a myšlenek.

¹¹ Malá československá encyklopedie 1984 – 87, Praha: Academia, nakladatelství ČSAV, sv.III.

¹² SMÉKAL, V. Tvořivost a škola. In: Kolektiv autorů: *Tvořivost v práci učitele a žáka*. Brno: Paido, 1996.

¹³ MAŇÁK, J. Pedagogické otázky tvořivosti. In: Kolektiv autorů: *Tvořivost v práci učitele a žáka*. Brno: Paido, 1996.

Poodhalit podstatu tvořivosti je možné pomocí rozčlenění jejich komponentů: paměť, myšlení, představivost, fantazie, imaginace a intuice. Důležitou úlohu mají také tvůrčí schopnosti, jako je senzitivita, flexibilita, fluence, originalita a další. Uvedené strukturní prvky tvořivosti představují žádoucí vlastnosti tvořivé osobnosti, ale musí být použitelné ve vhodném vývojovém stupni pro daného žáka, aby mu umožnily projevovat se tvořivě.

Tyto složky se při hledání nového řešení vzájemně propojují a doplňují, kombinují a překrývají v časovém sledu vzniku nového, tedy tvořivého procesu.¹⁴

1.3.1 Tvořivý proces a jeho fáze

Tvořivý proces lze členit na fáze. Příprava, **preparace**, představuje situaci před řešením problému. Nalezení problému je obtížné. Samostatné odhalování problému je typickým projevem tvořivého myšlení, pro žáka je to vysoký stupeň náročnosti. Nalezení, postižení problému je výstižně nazváno jako „setkání“, které znamená určité prozření, nové vidění, odhalení nových vztahů nebo vlastností. Zejména výrazně se toto seznámení projevuje u umělců, při němž často dochází k citovému prožitku. Ale do fáze přípravy po identifikaci problému náleží i jeho všestranná analýza a konfrontace s dosavadními vědomostmi. Proto je také důležitým motorem motivace, která žene proces k řešení.

Fáze zrání, **inkubace**, začíná vymezením problému, vytyčením první hypotézy a končí nalezením řešení. Ve fázi inkubace se uplatňuje také přímý vhléd, hra asociací a podobně. V podstatě v této fázi neustále probíhá selekční proces, který částečně uvědoměle, částečně neuvědoměle nabízí vzájemné variace nejrozumnějších možností řešení, které současně třídí na základě konfrontace se skutečností a s již ověřenými poznatky. Je nutné vybrat správné kombinace s přihlédnutím na optimální řešení.

Fáze osvětlení, nebo-li **iluminace**, přináší rozuzlení problému. Důležité místo v této fázi patří představivosti, fantazii, imaginaci a intuici. Rozdíly v kvantitě a kvalitě těchto psychických fenoménů jsou také příčinou odlišnosti mezi lidmi ve vztahu

¹⁴ MAŇÁK, J. Pedagogické otázky tvořivosti. In: Kolektiv autorů: *Tvořivost v práci učitele a žáka*. Brno: Paido, 1996.

k tvořivému myšlení a jednání. Právě intenzita tvůrčí představivosti vede k objevování nových cest a řešení.

Fáze ověření, **verifikace**, souvisí s potřebou zjistit, zda nová myšlenka nebo produkt odpovídá kritériím tvořivosti (novost, správnost, použitelnost).

V pedagogické práci je nutné rozlišení jednotlivých stupňů (úrovní) tvořivosti jako nástroj k základnímu diagnostikování tvořivých jevů žáků i metodickou pomůckou při podpoře tvořivosti.¹⁵

1.3.2 Rozvíjení žádoucích vlastností tvořivosti po stupních

Rozvíjení žádoucích vlastností po stupních jmenuje již J. A. Komenský.

První stupeň (viz příloha II.) – tvořivost **expresivní, nebo-li spontánní**. Rozumí se pod ním okamžité nápady, návrhy vzniklé z okamžitého vnuknutí. Tvořivost **inovativní** je spojována se záměrným úsilím vykonat něco netradičního. Inovativní tvoření je synonymem mistrovské práce a profesionálních výkonů. A také sem jde zařadit i některé výsledky žákovské tvořivosti. **Inventivní** tvořivost představuje poměrně vysokou úroveň tvořivosti, spojenou s uměleckými výsledky a výkony. Dosažení tohoto stupně předpokládá výraznou míru určitého nadání spojeného s cílevědomým úsilím. Ve školních podmínkách jev nečastý, neměl by uniknout pozornosti učitele, mělo by se mu dostat co největší podpory. Nejvyšší stupeň, **emergentní** tvořivost, je stupněm vývoje úplně nové kvality jako vznik zcela nových jevů, nových souvislostí. Často jde o projev génia.¹⁶

1.3.3 Učitelův přístup k tvořivosti žáků

Diferencovaný přístup k žákům, respektující osobitost jejich nadání, je v souladu s humanistickým zaměřením demokratické školy, ale navíc je výrazem péče o budoucnost společnosti.

¹⁵ MAŇÁK, J. Pedagogické otázky tvořivosti. In: Kolektiv autorů: *Tvořivost v práci učitele a žáka*. Brno: Paido, 1996.

¹⁶ MAŇÁK, J. *Rozvoj aktivity, samostatnosti a tvořivosti*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. 134 s. ISBN 80-210-1880-1

Zvláštní pozornost si zasluhují výrazně nadaní žáci, neboť bez adekvátní péče se může jejich nadání promarnit.

Z obecného pohledu tvořivý žák představuje takového jedince, u něhož se jeho individuální vlohy rozvíjejí nebo rozvinuly v ukazatelných projevech. Učitelovým úkolem je tvořivé snahy žáka usměrňovat tak, aby žákova tvořivá aktivita nabývala stále vyšších úrovní.

Učitel má vést k tvořivosti všechny žáky, ovšem diferencovaně. Je zřejmé, že první podmínkou je poznat jejich individuální předpoklady, tj. diagnostikovat je, aby bylo možné nabídnout jim kvalifikovanou podporu. Závěry výzkumů i praktické zkušenosti ukazují, že základním východiskem pro rozvoj tvořivosti je zajistit všem žákům zásobu podnětů, např.: interdisciplinární výchovou a výukou, aby získali dostatek informací a inspirací a mohli se optimálně orientovat při volbě a rozhodování v situacích a problémech, které řeší. Tvořivost znamená nacházet vztahy mezi dříve nesouvztažnými jevy a fakty a vytvářet z nich nová myšlenková schémata a ideje. Na jejich základě by se pak mělo docházet i k novým výtvorům. Je proto žádoucí, aby žáci získávali poznatky z různých oblastí teorie a praxe, pokud možno v syntetické podobě, nikoliv izolovaně, neboť jen tak mohou objevovat jejich průniky a přicházet s nápady a inovačními myšlenkami. K úspěchu vedou jen vhodné výchovně-vzdělávací koncepce, adekvátní využití účinných metod a prostředků a vytvoření příznivého klimatu.

1.3.4 Kreativní klima

Základní podmínkou rozvoje výtvarné aktivity a případné třibení kreativity je kreativní klima. Klimatem je podle V. Spousty (1994) spojení atmosféry vztahů v prostředí odvislých od stylu vedení, skupinových cílů a hodnot, jež regulují dosahování cílů. Způsobem dosahování jsou především určité aktivity a interakce, v nichž se činnosti naplňují.

Při projektování kreativizujících aktivit promýšlíme tedy styl, obsah i formu (povahu) činnosti zejména z hlediska nabídky činnosti. V. Spousta (1994) i J. Hlavsa (1986) se shodují, že by kreativizace mezilidských vztahů měla být součástí jakéhokoliv kreativizačního působení a vedení lidí vůbec.

V. Spousta (1994) ještě názorně rozděluje nejdůležitější znaky tvořivého a netvořivého stylu vedení:

Tab. 1: Tvořivý a netvořivý styl¹⁷

Tvořivý styl	Netvořivý styl
důraz na cíle	důraz na procesy, prostředky
snaha mít kolem sebe individuality	snaha preferovat spíše dobré „vykonavatele“
hodnocení podle výsledků	detailní kontrola postupu
sjednocení cílů řídicího a řízených	sjednocení technik a postupů
využívání cílů jedinců	vnucování úkolů
posilování samostatnosti	utváření závislosti
nepřímý vliv	direktivní ukládání
iniciování kritičnosti	vyžadování oddanosti
důvěra k lidem	nedůvěra
preferování neformálních interakcí	formalizace vztahů
neformální (či profesionální) autorita	administrativní autorita
vyhledávání podnětů	regulace až omezování podnětů
otvírání možností	omezování možností
stimulace aktivity	omezování samostatnosti
citlivost, přizpůsobivost	stereotyp, dodržování norem
pozitivní stimulace	negativní stimuly (sankce)
spolupráce	plnění úkolů
ochota přijímat rizika	alibismus
odvaha	jistota
změna	rutina

¹⁷ SPOUSTA, V. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: MU, 1994. ISBN80-210-10007-X

1.3.5 Předpoklady pro kreativní učení žáka

Důležitým předpokladem pro kreativní učení žáka je vzbuzení jeho iniciativy, aktivity, přiživování a prohlubování samostatnosti. Nutná je motivace, protože udržuje stupeň aktivace, která je nezbytná pro náročnou činnost. Žákova cesta k tvořivým projevům vede od uvědomělé poznávací aktivity k samostatné učební práci, při níž má kromě vedení učitele velkou úlohu i prostředí. V neposlední řadě je tu také iniciativa, angažovanost a aktivní spoluúčast. Je nepochybné, že východiskem jsou žákovy dispozice, avšak bez podpory a posilování by se mnohdy vůbec neprojevily. Na této cestě žák často překračuje stanovené normy a požadavky. Jde o to nebránit jeho zájmům a chuti jít dál, než je obvyklé, a naopak podporovat jeho úsilí zdolávat překážky, které se někdy zdají být nad jeho síly. Tím roste žákovo sebevědomí, důvěra ve vlastní schopnosti a také větší připravenost pro tvořivý život v budoucnosti.

Aby byl učitel schopen naznačené problémy řešit, musí znát celkový rozvoj každého jednotlivého žáka. Nemusí žákovskou tvořivost přesně měřit a kvantifikovat, protože pro výchovně-vzdělávací cíle vyhovuje zařazení žákovských výkonů do vymezené škály stupňů. Ostatně postupy klasifikace se ve škole tradičně používají i při známkování. Učitel současně využije všechny dostupné diagnostické metody, s kterými běžně pracuje: pozorování, беседа, rozbor dokumentů a výsledků žákovy činnosti, školní hodnocení, hospitace, rozhovor s žákem, pohovor s rodiči žáka aj.

2 Vzdělávání žáků se zaměřením na výtvarné aktivity a tvořivost

2.1 Výtvarné aktivity ve vzdělávání

Výuka výtvarné výchovy je součástí ŠVP od předškolního vzdělávání po vzdělávání sekundární. V středoškolském vzdělávání je výuka výtvarné tvořivosti po celou dobu studia zastoupena jen v oborech s úzkou profilací. Pro tento stupeň studia již nestačí výtvarnou aktivitu brát jako samozřejmou schopnost, ale je potřeba, aby byl jedinec výtvarně aktivní formou dalšího vzdělávání, to znamená, aby navštěvoval základní uměleckou školu se zaměřením na výtvarný obor. Zde výchova k výtvarné tvorbě probíhá už v přípravném stupni studia, v I. a ve II. stupni základního studia a nadaným žákům je určeno rozšířené studium, které je soustavněji připravuje na studium výtvarného oboru na VŠ.

2.1.1 Výtvarná tvořivost v mateřské a základní škole

Přípravná výtvarná výchova podporuje každé, i méně disponované dítě, aby se vyvíjelo v citlivou bytost tím, že rozvíjí různé stránky dětské tvořivosti. Všechny aktivity vycházejí z bezprostředního prožívání a vyjadřování. V práci převažují hravé činnosti, při kterých se žáci seznamují s vlastnostmi vyjadřovacích prostředků, s výtvarnými materiály a nástroji.

Výtvarné aktivity se prolínají různou měrou oblastmi Rámcových vzdělávacích programů Předškolní výchovy (dále jen RVP PV). Výtvarné činnosti jsou v RVP PV vyjádřeny v obecné rovině. Učitelům tento příspěvek nabízí rozpracování výtvarných činností, tedy vhodná výtvarná témata, techniky, náměty a praktické ukázky dětských činností, stejně tak i témata k rozvíjení odborných znalostí učitelů. Podle RVP PV vzdělávací nabídka v podobě integrovaných bloků umožňuje učitelům naplnit konkrétní téma různorodými činnostmi (pohybovými, slovními, hudebními, ...) a příležitostmi, což znamená, že je vhodné propojit výtvarné aktivity s dalšími formami. Důležitou součástí výtvarných činností dětí jsou i motivační hrátky, které dítě lépe uvedou do konkrétního tématu, seznámí ho s výtvarnými materiály, technikou a podobně. RVP PV předpokládá, že tato motivace nebude umělá, ale bude přirozeně vycházet s probíraného tématu či z nějaké situace. Výtvarné činnosti jsou prostředkem naplňování rámcových

cílů i celé řady cílů oblastních. Výtvarná výchova má své specifické cíle: rozvíjet fantazii, kreativitu, výtvarnou formou si osvojovat okolní skutečnost, vztahy mezi lidmi a věcmi i vzájemné souvislosti, rozvíjet elementární grafickou zručnost a výtvarné technické dovednosti, seznámit se s různými formami umění, rozvíjet estetický cit ke svému okolí (k předmětům denní potřeby ve vztahu k umění i přírodě).¹⁸

Výtvarná výchova I. stupně ZŠ podporuje plynulý vývoj žáků od dětského spontánního projevu a hravé experimentace k promyšlené tvorbě dospívajících. Roste důraz na vcítění se, na uvědomování si svých pocitů a reakcí a na tvořivé výtvarné myšlení.

Výtvarná výchova II. stupně ZŠ reaguje na dospívání žáků a z něho pramenícího porovnávání vlastní identity ve vztahu k okolnímu světu. Převažují studijní práce. Volná výtvarnost či hravá experimentace se z obsahu výtvarné výchovy nevytrácí, ale podřizuje se výtvarnému řádu převážně v oblasti dekorativních činností a užité grafiky.

Výtvarná tvořivost na základních školách spadá do vzdělávací oblasti Umění a kultura a umožňuje žákům jiné než pouze racionální poznávání světa a odráží nezastupitelnou součást lidské existence – umění a kulturu. Kultura, jako procesy i výsledky duchovní činnosti, umožňuje chápat kontinuitu proměn historické zkušenosti, v níž dochází k socializaci jedince a jeho projekci do společenské existence, i jako neoddělitelnou součást každodenního života (kultura chování, oblékání, cestování, práce). Umění je možné vnímat jako proces specifického poznání a dorozumívání, v němž vznikají informace o vnějším a vnitřním světě a jeho vzájemné provázanosti, které nelze formulovat a sdělovat jinými než uměleckými prostředky.

Vzdělávání v této oblasti přináší umělecké osvojování světa, tj. osvojování s estetickým účinkem. V tomto procesu dochází k rozvíjení specifického citění, tvořivosti, vnímavosti jedince k uměleckému dílu a jeho prostřednictvím k sobě samému i k okolnímu světu. Součástí procesu uměleckého osvojování světa je hledání a nalézání vazeb mezi druhy umění na základě společných témat, schopnosti vcítit se do kulturních potřeb ostatních lidí a jimi vytvořených hodnot a přistupovat k nim s vědomím osobní účasti. V tvořivých činnostech jsou rozvíjeny schopnosti

¹⁸ *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání* [online]. c2006 [cit. 2012-03-28]. Dostupné z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP_PV-2004.pdf>. ISBN 80-87000-00-5.

nonverbálního vyjadřování prostřednictvím tónu a zvuku, linie, bodu, tvaru, barvy, gesta, mimiky atp. V etapě základního vzdělávání je oblast Umění a kultura zastoupena vzdělávacími obory Hudební výchova a Výtvarná výchova. Vzdělávací oblast lze rozšířit o doplňující vzdělávací obor Dramatická výchova, který je možno na úrovni školního vzdělávacího programu realizovat formou samostatného vyučovacího předmětu, projektu, kurzu apod.

Na I. stupni základního vzdělávání se žáci seznamují prostřednictvím činností s výrazovými prostředky a s jazykem hudebního a výtvarného umění, ale také umění dramatického a literárního. S nimi se učí tvořivě pracovat, užívat je jako prostředků pro sebevyjádření. Poznávají zákonitosti tvorby, seznamují se s vybranými uměleckými díly, učí se je chápat vzhledem ke svým zkušenostem a zjišťují jak výpovědi sdělované uměleckým dílem rozpoznávat a interpretovat.

S přechodem na II. stupeň základního vzdělávání se otevírá cesta širšímu nazírání na kulturu a umění. Připomínají se historické souvislosti a společenské kontexty ovlivňující umění a kulturu. Inspirací k činnostem se stávají také díla literární a dramatická (divadlo, film), tvorba multimediální i samotné znakové systémy. Projekty umožňují nalézání vztahů mezi jednotlivými druhy umění a uplatňování různorodosti výrazových prostředků při hledání variant řešení společně zvolených témat. Ty otevírají společný prostor pro získání dovedností a poznatků překračujících rámec jednotlivých oborů a přispívají tak k osobitějšímu a originálnějšímu sebevyjádření i hlubšímu porozumění uměleckému dílu.¹⁹

2.1.2 Výtvarná tvořivost na základní umělecké škole

Výtvarný obor základních uměleckých škol se obrací ke všem dětem a mladým lidem, kteří projevují zájem o výtvarné vzdělávání. V základním studiu usiluje o to, aby žák získával podle svých schopností hlubší náhled na okolní svět a na sebe sama a dokázal se výtvarně vyjádřit. Nadaným žákům poskytuje další znalosti a dovednosti v rozšířeném studiu, kde je připravuje k talentovým zkouškám na střední a vysoké školy s výtvarným zaměřením. Proto se Výtvarný obor Základní umělecké školy (dále jen VO ZUŠ) řadí do struktury uměleckého školství jako jeden z jejich základních článků.

¹⁹ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. c2007 [cit. 2012-03-27]. Dostupný z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf>.

Podmínkou vzdělávání ve VO ZUŠ je zájem o výtvarné aktivity a různé schopnosti dítěte, které mu umožňují plnit program učebních osnov. Výuka probíhá v přípravném stupni studia (ve věku 6 až 8 let, kam lze výjimečně zahrnout i žáky mladší), v I. stupni základního studia (ve věku 8 až 14 let) a v II. stupni základního studia (obvykle ve věku 14 až 18 let). Nadaným žákům VO ZUŠ je určeno rozšířené studium (obvykle ve věku 11 až 20 let). Existuje také studium pro dospělé.

Výtvarný obor ZUŠ se obrací ke všem dětem projevujícím zájem o výtvarné vzdělávání. Podmínkou vzdělávání je zájem o výtvarné aktivity a různé schopnosti dítěte, které mu umožňují výtvarně se vyjádřit. Výuka staví na dvou procesech. První proces rozvíjí výtvarné cítění a myšlení, napomáhá poznávání různých forem výtvarného jazyka a podporuje tvořivost a kreativitu žáka. V druhém procesu převažuje výchovný aspekt - vcítění se a prožívání.²⁰

2.2 Výtvarné vzdělávání na středních školách

Vyučovací předmět Výtvarná výchova vychází ze vzdělávací oblasti Umění a kultura RVP. V rámci předmětu se realizují průřezová témata, např.: Osobnostní a sociální výchova, Výchova k myšlení v evropských souvislostech, Multikulturní výchova, Environmentální výchova.

Hlavním cílem vyučovacího předmětu je přijmout a respektovat výtvarný jazyk (vizuálně obrazné znakové systémy) jako jeden ze základních komunikačních zdrojů a proudů v umění a kultuře coby nedílných součástí lidské existence a historického vývoje, chápat umění jako nekončící proces poznávání a dorozumívání. Výtvarná výchova se zaměřuje na rozvíjení smyslové citlivosti žáků, umožňuje projevit osobnost žáka v kreativních výtvarných činnostech, rozvíjet jeho fantazii, představivost a empatii.²¹

²⁰ *Rámcový vzdělávací program pro základní umělecké vzdělávání* [online]. c2010 [cit. 2012-03-27]. Dostupné z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/PRM_RVPZUV_NAWEB.pdf>. ISBN 978-80-87000-37-3.

²¹ *Rámcové vzdělávací programy pro obory vzdělání středního odborného vzdělávání* [online]. c2008 [cit. 2012-03-27]. Dostupné z WWW: <<http://zpd.nuov.cz/uvod2.htm>>.

2.2.1 Výtvarná výchova na gymnáziích

Výtvarná výchova na nižším stupni gymnázia je výrazně zaměřena na tvůrčí činnosti, jimiž se realizuje učivo členěné do tří obsahových celků: Rozvíjení smyslové citlivosti, Uplatňování subjektivity a Ověřování komunikačních účinků. Ve vztahu k učivu jsou do vzdělávacího obsahu začleněny okruhy průřezových témat. Vzdělávacím obsahem tématu Rozvíjení smyslové citlivosti jsou činnosti, které umožňují žákům rozvíjet schopnost rozeznávat podíl jednotlivých smyslů na vnímání reality a uvědomovat si vliv této zkušenosti na výběr a uplatnění vhodných prostředků pro jejich vyjádření. Vzdělávacím obsahem tématu Uplatňování subjektivity jsou činnosti, které vedou žáky k uplatňování vlastních zkušeností při tvorbě, vnímání a interpretaci vizuálně obrazných vyjádření. Vzdělávacím obsahem tématu Ověřování komunikačních účinků jsou činnosti, které umožňují žákovi utváření výtvarného obsahu v procesu komunikace a hledání nových i neobvyklých možností pro uplatnění výsledků vlastní tvorby, děl výtvarného umění i děl dalších obrazových médií.

Na vyšším gymnáziu je Výtvarná výchova rozšířena o oblast dějin umění, důraz je kladen na uvědomování si společenského vlivu na uměleckou tvorbu a současné tendence v umění. Vzdělávací oblast Umění a kultura umožňuje jiné než pouze racionální poznávání světa a odráží nezastupitelnou součást lidské existence - umění a kulturu. Kulturu jako procesy i výsledky duchovní činnosti, umožňující chápat kontinuitu proměn historické zkušenosti, v níž dochází k socializaci jedince a jeho projekci do společenské existence jako neoddělitelnou součást každodenního života (kultura chování, oblékání, cestování, práce). Umění jako proces specifického poznání a dorozumívání, v němž vznikají informace o vnějším a vnitřním světě a jeho vzájemné provázanosti, které nelze formulovat a sdělovat jinými než uměleckými prostředky.

Cílem obsahového okruhu je upevnění teoretických vědomostí a intelektových dovedností a jejich aplikace do praktických činností. Žáci získávají manuální zkušenosti a dovednostní návyky při práci s materiálem.²²

²² *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*. [online]. c2007 [cit. 2012-03-27]. Dostupné z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPG-2007-07_final.pdf>. ISBN 978-80-87000-11-3.

2.2.2 Výtvarná výchova na odborných středních školách

Výtvarná výchova bývá často skryta pod profesionálnějším názvem, například Odborné kreslení. Stejně jako výtvarná výchova tento předmět kultivuje estetické vědomí žáků, které se odráží v přístupu k dalšímu vzdělávání a pochopení dalších teoretických i praktických úkolů. Prostřednictvím postupně se zvyšujících nároků na teoretické vědomosti i praktické zkušenosti, které jsou propojeny s dalšími odbornými i všeobecnými předměty, se rozvíjí a kultivuje osobnost žáka.

Charakteristika učiva se skládá z výtvarných bloků, které jsou procvičovány a realizovány hlavně v praktických cvičeních zaměřených na zručnost, cit, odhad, vnímání skutečnosti a schopnost ji zjednodušeně a stylizovaně reflektovat. Žáci poznají organizaci a postup práce a seznámí se s pomůckami a nástroji, které budou používat. Naučí se připravit a správně používat materiály pro konkrétní úkoly a cvičení a prakticky ovládat jednotlivé technologické postupy. Získají dovednosti používat vhodné nástroje pro jednotlivé technické postupy.

Část výuky je realizována formou exkurzí a výstav s besedami, vhodné jsou i cyklické besedy na předem naplánované téma. Důležitou součástí přípravy je dodržování bezpečnostních a protipožárních předpisů, hygieny práce, hospodaření s materiály a energií a uplatňování zásad ochrany životního prostředí.

Vzdělávací cíle mají v tomto předmětu široký rádius působení; žáci si velkou měrou zvyšují své sebevědomí v kolektivu školy a jsou konfrontováni i s působením na veřejnosti formou výstav a soutěží. Sebehodnocení a kolektivní hodnocení je pravidelnou součástí výuky i školních výstav. S každým úkolem přijímají zodpovědnost za svá rozhodnutí i praktická jednání, která si zpětně ověřují. Témata jednotlivých cvičení motivují jejich občanské aktivity a smysl pro svobodu a demokracii: Například téma životní prostředí v blízkém okolí, nebo téma „poznej svá práva“. Žáci se sebou nenechají manipulovat a oprostí se od stereotypů a návyků, vlastním tvůrčím přístupem rozvíjí kreativní myšlení a vlastní osobitý úsudek, nejen v oblasti citů a estetiky, ale i v oblasti vztahů k lidem jiného vyznání i etnického původu.

Strategie výuky předmětu je rozdělena do celků, které postupně zvyšují nároky na žáka v oblasti myšlení, cítění, rozhodování i praktického procvičování jednotlivých témat. Při výuce je nejdříve na ukázkách stručně a názorně probráno teoretické učivo, které je následně prakticky procvičováno a aplikováno v podmínkách školy a školního

hospodářství. Při probírání nového učiva je volena metoda řízeného rozhovoru spojeného s názorným předváděním pomocí didaktických modelů a pomůcek. Aktivita je podněcována zadáváním samostatných i kolektivních prací nebo je posílena projektovým vyučováním. Ze svých zkušeností a poznatků žáci vyvozují závěry nutné pro další vývoj a tvorbu.

Hluboce je učiteli u žáků oceňována schopnost sebehodnocení i schopnost hodnocení práce ostatních. Vedle toho si všímají jejich schopnosti srovnání a ocenění estetické hodnoty děl a vlastních vzorů v oblasti umění, kultury i estetiky. Všechny snahy by měly směřovat ke zvýšení zájmu žáků o umění a kulturu.²³

2.3 Výukové metody

Velký význam při aktivaci výtvarného tvoření mají výukové metody. Aktivizující a alternativní výukové metody s aktivitou žáků plně počítají. Pozice učitele a žáků se mění, dochází k živé interakci, a učitel se tak pro žáky stává partnerem. Je evidentní, že se v diskusích, při řešení problémů, projektů a různých situací vztahujících se k učebnímu tématu žáci do činnosti osobně angažují, prožívají ji a aktivně spoluvytvářejí.

Moderní technika neodsunuje tradiční pomůcky do pozadí, protože jsou v některých případech nenahraditelné a plně funkční. Např. klasická ukázka - vzorník písma, drobná akcidence... (jež je typická součást výuky na sledované škole), umožňuje a vyžaduje intenzivní spolupráci žáků, vede k pozorování, srovnávání. Podobně je to i s jednoduchými tradičními pomůckami - typografickými pravítky, lupou... Záleží jen na vynalézavosti, zájmu, stanoveném cíli a představivosti učitele, jak je žákům představí a dokáže jejich potřebnost pro stanovený úkol.

Učitel může zintenzívnit aktivní účast žáků ve výuce především vytvořením dělné atmosféry, ale také přitažlivou formulací cíle výuky tím, že využije místních, regionálních jevů, naváže na zkušenosti žáků, bude pracovat s jejich přirozenou soutěživostí, motivuje je pochvalou... Zdrojem zvýšené aktivity se mohou stát také mezipředmětové vztahy a souvislosti, které nabízejí nové přístupy k učivu. Na sledované škole se například osvědčilo, když učitelé teorie odborných předmětů dochází

²³ Interní materiál zkoumané školy

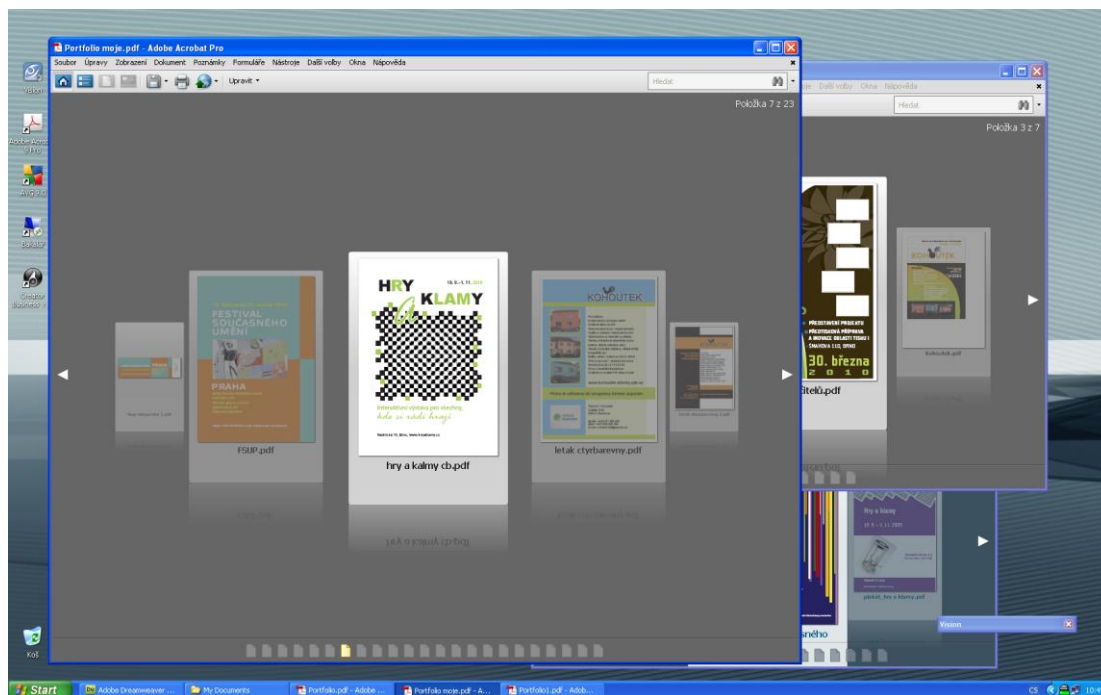
do hodin praktického vyučování a společně s žáky diskutují nad jejich úkoly. Díky tomu je možné aplikovat poznatky z teorie do praxe, například když žáci zaponují teoretických znalostí řešit konkrétní úkol. S realizací ŠVP vznikl větší prostor pro projektové vyučování, jedním z konkrétních příkladů je na vybrané škole pilotní ročník projektu Značka, v jehož rámci si učitelé zvou do výuky výtvarníky z praxe.

2.3.1 Žákovská portfolia

Práce, které žáci vytvoří podle uvedených zásad, se s jejich interpretačním oceněním, ať tvůrčovým nebo ostatních vnímatelů, spolužáků, učitele, rodičů, veřejnosti, stávají hodnotou. Žák by se svým portfoliem měl postupně naučit shromažďovat a třídit výsledky své práce jako doklad svého růstu a rozvoje, což znamená vytvořit především jejich dataci, popis podmínek a okolností jejich vzniku, navržení kategorií a struktury jejich třídění a interpretace, který ukazuje nejen vzájemné posloupnosti, ale především další souvislosti jednotlivých prací. Žák by měl být schopen restrukturovat jejich souhrn podle různých vnitřních i sociálně nastavených kritérií (např. práce, které mu přinesly největší tvůrčí uspokojení, portfolio k přijímacím zkouškám na vysokou školu), uplatňovat je v rámci osobní i komunitní dokumentace či prezentace. Vyžadování tvorby portfolií na žácích vede k jejich zpětnému ocenění významu jejich práce, k schopnosti uvědomit si její jednotlivé výsledky v celku a ke schopnosti posléze tyto celky samostatně vytvářet. Tím také vytváří nároky na hledání smyslu jejich aktuální práce ve škole a na osobní podporu její systematičnosti.

Základní charakteristikou portfolia by měla být jeho ucelenost. Důležitou činností na tvorbě portfolia je jeho aktualizace. Podle žákova pohledu mohou jeho díla sebraná do portfolia vypovídat o jeho preferovaných zájmech, o procesu jejich formování, o průběhu činnosti žáka ve škole, od počátků až po výstup ze školy do života. Utříděné portfolio by se v optimálním případě mělo stát i základem, na nějž je možné navazovat obsah dalšího, celoživotního vzdělávání.²⁴

²⁴ VANČÁT, J. *Výchova k tvořivosti ve školním vzdělávacím programu*. Praha: EduArt, občanské sdružení, 2007

Obr. 1: Elektronické portfolio. Soubory prací žáků 4. ročníku oboru RGM, vyučující L. Navrátilová

Žáci by ve škole měli získat dostatek příležitostí prezentovat a nabízet ke společné prezentaci právě svůj pohled na ucelené výsledky své práce, konfrontovat jej s pohledy ostatních, s pohledy spolužáků, svého učitele, týmu, školy.

Pro školu se stávají jednotlivá žákovská portfolia nejen reálným podkladem konkretizace evaluace každého žáka, ale i základem k sestavování portfolií podle vzdělávacích oborů a oblastí. Třídní a školní portfolia jsou svědectvím o struktuře a metodách vzdělávání, které škola poskytuje, a o míře jejich zvládnutí žáky, zároveň mohou ukázkově sloužit k seznámení s profilem školy pro další přijímané žáky apod.

Proces interpretace a komunikačního zhodnocení tvůrčích prací žáků sledované školy není omezen pouze na samotnou skupinu, ale učitelé usilují o to, aby se žáci naučili metodám (výstavy, webové prezentace, prezentace u dnů otevřených dveří a další), jakými dosáhnou ověření svých tvůrčích činností v celé škole, u rodičů, u veřejnosti.

Ale zatím je spíš jen přáním, aby se žáci také okázali učit komunikačním situacím k ověření své činnosti samostatně, aktivně je vyvolávat a organizovat podle svých potřeb. Například by měli umět vstoupit do dialogu, vytvořit diskusní skupinu, uspořádat výstavu, zorganizovat prezentaci ve městě, vytvořit nabídku sponzorovi apod.

Všechny vyjmenované činnosti zkoumaná škola organizuje a její žáci nemohou říct, že by neměli možnost se do takových akcí kdykoliv zapojit.

Pro zkvalitnění této cesty by bylo dobré zaměřit se podrobně na otázky:

Jaké komunikační příležitosti k ověření výsledků jejich tvůrčích prací nabízí škola žákům obecně a jaké v jednotlivých vyučovacích předmětech?

Je na některé trvale zaměřena pozornost?

Jak jsou tyto komunikační příležitosti strukturovány z hlediska mimoškolního? Jak široké jsou sociální okruhy, v nichž mají žáci příležitost si účinky svých prací ověřit (rodiče, další školy, veřejnost)?

Jak je v této oblasti využívána mediální komunikace a jakou roli v ní hraje interaktivita (zpětné vazby na obsah publikovaných prací)?

Důležitým předpokladem pro dosažení uvedených cílů je zajistit prostředí, v němž má žák tvořit. Hned vedle rodiny spoluvytváří základní podmínky pro rozvoj tvořivé osobnosti škola. Co se týče školního klimatu, panuje shoda, že by mělo být demokratické, osobnostně zaměřené, pluralitní a otevřené, podporující mezilidské vztahy a přátelské vazby, umožňující vzájemnou svobodu a komunikaci (viz příloha III.). Kreativní klima školy žákovi vytvoří prostor pro invenci a rozvoj myšlenek, řešení problémů, podporuje jeho schopnost a ochotu k diskusím, naučí ho přijímat názory druhých, ale též prezentovat jeho vlastní myšlenky, zajistí mu dobrý pocit z práce, svobodu, spontánnost a hravost.

I když jednotlivý učitel může mít v popředí nezastupitelnou funkci, neúčinnějších výsledků se dosáhne jen společným úsilím všech zúčastněných činitelů. Za jednu z nejdůležitějších úloh při podporování kreativity je považována již zmiňovaná mezipředmětová výuka, která má žáky naučit posuzovat získávané informace otevřeně, bez předsudků, a navazovat poznatky z různých oborů na jeho zkušenosti, spojovat obecné soudy s individuálními přístupy.

2.3 Metody rozvíjející tvořivost

Metody výuky jsou cestou, která vede žáky od aktuálního stavu jejich vědomostí a dovedností k novým cílům. Metodu výuky vymezujeme jako koordinovaný systém vyučovacích činností učitele a učebních aktivit žáků sledující vytyčené výchovně-

vzdělávací cíle. Metody jsou nepostradatelným prostředkem realizace výchovně-vzdělávacího procesu. V současnosti je k dispozici rozsáhlé instrumentarium nejrůznějších metod, postupů a technik, které se stále rozšiřuje a které lze použít pro rozvoj žáků. Základem zůstávají **tradiční metody**: metoda výkladu, metody názorně-demonstrační, metody praktické... Jsou ověřené dlouhou historií, obměňují se a zdokonalují. Nepostradatelné jsou **metody specifické**, jejichž vznik iniciují nové vědecké poznatky, ale i praktické zkušenosti a potřeby. Pro podporu produktivního myšlení a tvořivosti se doporučují také **aktivizující metody**: diskusní metody, metody řešení problémových případů, didaktické hry, soutěže, projektové vyučování a mnohé jiné.

J. Maňák a V. Švec²⁵ popisují ve své studii další postupy, které jsou vhodně organizovány. Kladou důraz na aktivitu žáků, rozvíjí komunikaci a spolupráci a umožňují tvůrčí přístupy – tzv. **skupina komplexních výukových metod**. Od tradičních a aktivizujících metod se liší tím, že se jedná o složité metodické celky, které předpokládají různou, ale vždy ucelenou koncepci s propojením prvků didaktického systému, jako jsou metody, organizační formy výuky, didaktické prostředky a životní situace, jejichž účelnost potvrdila praxe. Do této skupiny patří: skupinová a kooperativní výuka, partnerská výuka, kritické myšlení, projektová výuka, otevřené učení a učení v životních situacích.

2.4.1 Žákovský projekt Značka

Projekt Značka²⁶ byl autorkou navržen jako meziročníkový, mezipředmětový a tématicky integrovaný. Žáci se s vyučujícími věnují tématu a rozvrh přitom může zůstat nezměněn (viz příloha III). Do pilotního ročníku projektu budou postupně podle harmonogramu zapojeny všechny třídy oddělení a všichni vyučující. Škola spolupracuje také s učiteli a žáky oboru Tiskař na polygrafických strojích. V příštím roce do projektu nově vstoupí žáci a učitelé oboru Technik dokončovacího zpracování tiskovin.

²⁵ Maňák, J., Švec, V. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. 219 s. ISBN80-7315-039-5

²⁶ Interní dokumenty zkoumané školy

Projektové vyučování je nejkompexnější vyučovací metodou. Projekt je rámec, v jehož mantinelech se odehrává výuka založená na nejrůznějších metodách, většinou činnostních. Základem je koncentrace učiva. Žáci se zabývají jednou oblastí podrobně a nahlízejí na ni z různých stran. (Podnikavost, aktivita a spoluzodpovědnost žáků je s projektovou metodou neodmyslitelně spjata.)

Projekt je zaměřen na konkrétní výstup, a tím může být každý rok jiný pohled na téma Značka (návrh loga fiktivní či konkrétní firmy) s využitím metody problémového učení, prezentace naší školy na počítači, pomůcka pro vyučování, plakát, umělecký výtvar, výstava, obal nebo workshop žáků. Žáci se neučí na uměle vytvořených příkladech, ale na skutečných problémech, výzvách.

Každoroční úkoly po dobu trvání projektu pro učitele:

hledat vhodné téma pro projekt,

zvolit různorodé výstupy,

vybírat zajímavé činnosti: alternativní výukové metody, přednášky, exkurze.

Program pro pilotní školní rok:

V rámci projektu Tvorba značky budou žáci 1. a 2. ročníku zjišťovat, co je to značka, symbol, jak se tvoří logo, věnovat se kompozičnímu členění, stylizaci, volbě barev. V literatuře vyhledají informace o značkách, symbolech a logotypech. Nakonec žáci společně s učiteli utřídí souhrn informací, ve kterém stručně popíší, co vše se o logu dozvěděli.

Nesmíme zapomínat na to, že projekt musí být co nejblíže reálnému životu a musí v sobě integrovat různé vědomosti, dovednosti a další složky klíčových kompetencí, které si žáci prací na projektu osvojují nebo trénují. Žáci jsou nejprve vrženi do nové situace, ve které se musí zorientovat a za pomoci studia se s ní vypořádat. Žáci pracují na praktickém úkolu a při tom narážejí na obtíže, které překonávají studiem. Díky teoretickému poučení žáci mohou původní úkol úspěšně dokončit.

Výstupy: rámcová rozvaha podle ročníků

První ročník se bude věnovat skicování, stylizaci a kompozičnímu členění tvarů až po konkrétnější návrh značky. Druhý ročník naváže na získané vědomosti z teorie

odborných předmětů a nově zejména v PV se bude snažit komplexně uchopit firemní styl konkrétní značky. Výstupem zde bude souhrn získaných poznatků, mapování shodných prvků a hledání odlišností, specifikací. Pro žáky vyšších ročníků letos bude úkolem vytvořit logo naší školy. Žáci 3. ročníku navštíví grafické studio, kde uvidí praktické postupy tvorby loga, a 4. ročník zahájí práci v projektu přednáškou na téma „Jak efektivně postupovat při navrhování loga“. Počítáme také s konzultacemi od našich vyučujících výtvarných předmětů a s odborníky z praxe.

Ideální projekt by měl vycházet z potřeb a zájmů žáků. Iniciátory projektu by tedy měli být sami žáci. Učitel může původní nápad žáků rozšířit o další činnosti, pomocí níž si osvojí důležité kompetence. (Žáci se vyjádřili negativně o logu školy, jak tedy vyřešit problém s tím, že se jim stávající logo nelíbí? Výsledkem diskuze nad dotazníky bude zřejmě rozhodnutí, že společnými silami vytvoříme logo nové.)

Důležité je, aby se do projektu aktivně zapojili všichni žáci. Nemusejí se do něj ale zapojit stejnou měrou. Forma, rozsah i obsah jejich zapojení do projektu by měly vycházet z možností jednotlivých žáků, jejich potřeb, zájmů, talentu atd. Učitel by ovšem neměl rezignovat na osobní maximum žáka a měl by se snažit, aby ho žák při práci na projektu dosáhl. Zapojení všech žáků do projektu by mělo být co nejintenzivnější. Na projekt je prostor v tématických plánech jednotlivých ročníků.

Projekt by měl obsahovat činnosti skupinové i individuální. Za jeho úspěšnou realizaci jsou odpovědní všichni žáci, každý za nějaký konkrétní krok. Zachována by měla být i svoboda, kterou konkrétní činnost si žák v rámci projektu vybere a udělá.

Výhodou výstupu z projektu je jeho hmatatelnost. Žáci vidí, že něco konkrétního vytvořili. To je velmi efektivně motivuje k práci. Žáci mají neustále na mysli cíl a vidí smysl své práce.

Závěrečnou fází projektového vyučování bude reflexe. (Cílem je shrnout, co se žáci během práce na projektu naučili, co se jim povedlo, co ne a proč, jak práci prožívali, jestli projektu dali opravdu sto procent, jak vidí práci svou a ostatních. U vyšších ročníků bude následovat výběr loga, které bude realizováno za spolupráce s odborníky.)

Stručné znaky projektového vyučování:

Zaměření na výsledný produkt

Žáci mohou ovlivňovat podobu projektu

Aktivní zapojení všech žáků podle jejich schopností

Kooperace a individualizace

Závěrečná reflexe

Projektová metoda se jeví jako nejefektivnější metoda vůbec.

Nevýhody:

jde o metodu velmi časově, organizačně i materiálně náročnou

Výhody:

zvýší se motivace žáků

žáci si během práce na projektech osvojí velké množství různorodých dovedností

žáci se učí přirozeným způsobem na skutečných problémech

díky projektové metodě mají získané poznatky propojeny a snáze si je vybavují

při projektech prožívají žáci pozitivní emoce

zapojují se celé do výuky - všemi smysly, osobním nasazením, svými zájmy

naučí se plánovat vlastní práci a cítit spoluzodpovědnost za celkový výsledek

jde o metodu činnostní

žáci se učí dokončovat práci a dotáhnout ji do konkrétního kvalitního produktu

2.5 Mezipředmětové vztahy

Mezipředmětové vztahy jsou vytyčeny školním vzdělávacím programem a realizovány podle učebního plánu s konkrétním uspořádáním učiva. Při jejich realizaci ve výuce učitel přihlíží k vstupním invencím a tempu žáků, k profilu absolventa, k potřebám a zvláštnostem vyučovacího procesu a k požadavkům při kontrole vědomostí žáků. Učitel musí dokonale znát pojetí studijního oboru, učební plán a učební osnovy. Musí spolupracovat s ostatními vyučujícími, s předmětovou a metodickou komisí, protože jen tak je zajištěn jednotný, věcně a odborně správný výklad učiva a jednotné používání základních pojmů a názvosloví ve všech vyučovacích předmětech.

Na základě toho pak může úspěšně realizovat vnitropředmětové vztahy v rámci svého předmětu a mezipředmětové vztahy v rámci ostatních vyučovacích předmětů.

2.5.1 Miniprojekt IgelitART²⁷

Autorka navštěvuje různé kurzy akreditované MŠMT zaměřené na kreativitu, z jejichž náplně čerpá inspiraci do své přípravy na výuku a osvědčené nápady předává i dalším učitelům. Pro společnost NaZemi (dříve Fair Trade) pilotovala s žáky sledované školy téma zaměřené na průřezové téma Svět práce.²⁸

Pro seznámení s metodami, jak zapojit průřezová témata Výchovy k myšlení v evropských a globálních souvislostech a Enviromentální výchovy do výuky SŠ čerpala inspiraci v Akreditovaném semináři IgelitArt společnosti Fair Trade, Kounicova 42, Brno, vycházejícího z projektu londýnské The October Gallery :

Téma: Propojení současného umění a designu s aktuálními globálními tématy

Způsob rozvržení aktivit: výukový model EUR, kde v úvodní části žáci dostávají prostor pro otázky k navození tématu, formulují, co sami o dané věci vědí, tvoří hypotézy a podávají otázky. V hlavní části jako tradičně aktivně pracují s novými informacemi a výukový blok se uzavírá závěrečnou aktivitou, která umožňuje žákům reflektovat svůj postoj a vnímání probraného tématu. Metody podporují přemýšlivost a tvoří prostor pro zhodnocení: co kdo vytvořil, co se povedlo, kde bude nutné přidat na úsilí...

Význam, využití pro výuku: získaná metodika z komplexního dlouhodobého projektu učiteli pomůže k ozvláštnění hodin (jak neztratit nebo zaktivnit pozornost a zájem žáků o probírané téma).

Komplexněji použila škola metodiku s konkrétními úkoly v dubnu v rámci Dne Země pro průřezové téma Člověk a životní prostředí, 1. ročník.

²⁷ *IgelitART: Metodická příručka nejen pro učitele výtvarné výchovy*. 1. vydání. Brno: NaZemi - společnost pro fair trade, 2011.

²⁸ *PodObal: příručka o globálních souvislostech našeho obchodování*. 1. vydání. Brno: NaZemi - společnost pro fair trade, 2011.

Obr. 2: IgelitART – žáci ve skupinách tvoří myšlenkovou mapu

Foto: Tomáš Fabián

2.5.2 Soutěž dovednosti mladých grafiků²⁹

Sledovaná škola, Integrovaná střední škola polygrafická v Brně, se stala již po třetí za sebou pořadatelskou školou Soutěže dovednosti mladých grafiků. Spoluorganizátorem soutěže je MŠMT. Soutěž probíhá vždy v květnu a účastní se jí žáci grafických oborů z České a Slovenské republiky. V letošním roce záštitu nad Soutěží dovednosti mladých grafiků 2012 přebíral hejtman Jihomoravského kraje.

Cíl soutěže:

podporování a rozvíjení cílevědomé výchovné práce se žáky a účelné využívání volného času žáků a jejich dovednosti a talentu

podpora vzájemné komunikace mezi odbornými školami

podpora komunikace mezi odbornými školami a sociálními partnery

evaluace dovedností žáků škol

motivace žáků pro další rozvoj v oboru

zadání soutěžních prací je v souladu s obsahem učebních dokumentů

²⁹ Interní dokumenty zkoumané školy: *Vyhodnocující zpráva Soutěže dovednosti mladých grafiků 2011*

Obr. 3: Průběh Soutěže dovednosti mladých grafiků 2009, Embax Print 2009, Brno – výstaviště Foto: autorka

Obr. 4: Vyhlášení vítězů Soutěže dovednosti mladých grafiků 2011, PRINT Expo 2011, Brno – výstaviště

Foto: autorka

Současné tendence pojetí vzdělávání, jako více individualizovaného a diferencovaného na úrovni žáků i na úrovni jednotlivých vzdělávacích zařízení, jsou vyvolány velkou řadou změn, které jsou patrné ve všech oblastech běžného života: např. rychlý socioekonomický vývoj, změny charakteru práce a vědy, snadná dostupnost informací, globalizace, měnící se situace dětí a mládeže... Na tyto a mnohé další vývojové změny musí učitelé přiměřeně reagovat. A aby se učitelům podařilo propojit více pohledů na konkrétní problematiku, volí nabídku z oblasti projektových metod. Pomocí projektů učitelé s žáky pracují v úrovni mezipředmětových vztahů, spolupracují mezi školami navzájem, zapojují do školních aktivit okolí školy, partnerské podniky a jiné instituce.

Vyučovací projekty jsou u nás ale stále poměrně nezmapovanou oblastí. Jedním z důvodů této skutečnosti je také to, že projektová metoda nabízí velmi mnoho realizačních variant, nástrojů i výstupů.

Jisté ale je, že projektové metody prokazatelně posilují motivaci žáků a učí je důležitým životním dovednostem.

3 Rozvoj výtvarné aktivity a tvořivosti v oboru Reprodukční grafik pro média (tvůrčí část)

Pro rozvíjení výtvarné aktivity a tvořivosti žáků v praktickém vyučování oboru Reprodukční grafik pro média na polygrafické škole je velmi důležitá odborná úroveň prostředí, která zde na žáky působí. Pro učitele předmětů spojených s tímto zaměřením je proto nezbytné soustavné zdokonalování pedagogických zkušeností. Samozřejmě se také musí seznamovat s novými trendy zejména v oblasti grafického designu, a v neposlední řadě také dokázat vychovávat žáky ke vztahu k umění. U žáků tohoto oboru znatelně roste poptávka po výtvarně tvůrčím zaměření v hodinách praktického vyučování. Také výsledky naší školy v soutěžích zaměřených na kreativitu a výtvarné nadání poslední dobou nevykazují uspokojivé výsledky.

Rozvíjení výtvarné aktivity žáků má od začátku jejich školního procesu velký význam nejen pro odhalení talentů v dané oblasti, ale vede k všestrannému rozvoji osobnosti. Jsme celoškolně zapojeni do projektů UNIV2 Kraje, ROP, OPVK a dalších. Díky nim mají naši žáci možnost pracovat v kvalitnějších podmínkách a s novými pomůckami, stroji i vybavením. Také naši učitelé čerpají díky projektům nové informace a zkušenosti v oboru a v oblasti školství. Do vzdělávacího procesu i díky těmto zdrojům častěji zapojujeme alternativní metody, kterými zpestřujeme výuku. I díky nim snadněji a zajímavěji s žáky dosahujeme výchovně-vzdělávacích cílů. Nově tvoříme žákovské projekty.

Učitelé však nejsou, podle názoru autorky, vždy dostatečně orientovaní v této oblasti. Toto stanovisko potvrdilo i dotazníkové šetření ve výzkumné části práce. Učitelé se bojí používat alternativní metody, které jsou často zaváděny po vzoru různých školení a akreditačních kurzů do výuky teoretických předmětů. Málokdy vidí jejich smysl a významnost ve výtvarném tvoření a při výuce praktického vyučování, protože zde jde vždy o dlouhodobější koncepci, ne o mnohdy jednorázovou akci uplatněnou v tříčtvrtěhodinovém bloku. Jsou přesvědčeni, že hlavní náplní praktického vyučování či odborného výcviku je nácvik a automatizace dovedností, které si žák odnáší do profesního života.

3.1 Cíl výzkumného šetření, metodologie, stanovení výzkumných předpokladů

Cílem této bakalářské práce je zmapovat požadavky žáků a učitelů v oblasti výtvarné aktivity ve výuce praktického vyučování v Oboru Reprodukční grafik pro média na Integrované škole polygrafické v Brně. Z výsledků dotazníkového šetření vyplyne, jak začlenění výtvarných aktivit vnímají žáci a učitelé zkoumané školy a jak rozsáhlý by měl být další rozvoj kreativizujících metod pro výtvarnou tvořivost.

Dílčí cíle:

- zjistit názor učitelů,
- zjistit názor žáků.

Na základě analýzy odborných pramenů je možno stanovit následující výzkumné předpoklady:

- žáci by chtěli více tvořivých aktivit,
- učitelé si uvědomují, že je potřeba rozvíjet tvořivost žáků.

V šetření byla použita metoda analýzy odborné literatury týkající se tvořivosti výtvarných aktivit. Získané poznatky byly ověřeny kvalitativní metodou s využitím techniky dotazníku. Způsob zpracování – statistická metoda programem Microsoft Office Excel 2003

3.2 Charakteristika výzkumného souboru – obor Reprodukční grafik pro média

V rámci naplňování cíle šetření byla použita metoda analýzy odborných pramenů a metoda kvantitativního výzkumu šetření nestandardizovaného dotazníku.

Dotazník pro učitele:

Můj názor na potřebu nových výukových metod pro rozvíjení výtvarné aktivity v praktickém vyučování je možno označit jako:

-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4
naprosto negativní				neutrální			zcela pozitivní	

1	Vyjádřil jsem se takto, protože mé hodnocení naprosto odpovídá mé konkrétní zkušenosti.
2	Mé hodnocení převážně vychází z mé osobní zkušenosti.
3	Mé hodnocení se opírá jak o moji konkrétní zkušenost, tak i o jiné zdroje informací.
4	Já osobně mám sice trochu odlišnou zkušenost, ale zdá se, že to tak nějak bude.
5	Osobně sice takovou zkušenost nemám, ale bude to tak nějak.

Dotazník pro žáky:

Moje spokojenost se zastoupením výtvarných aktivit v praktickém vyučování:

-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4
naprosto negativní				neutrální			zcela pozitivní	

1	Takové je zcela určité mínění celé naší třídy
2	Můj názor odpovídá určité většině ostatních členů skupiny
3	Takový názor nemám jen já sám, ale i řada mých spolužáků
4	Myslím, že i někteří další spolužáci zastávají stejný názor
5	S tímto názorem jsem ve třídě nejspíš osamocen

Dotazníky byly namnoženy a rozpočítány po 7 ks pro učitele jednotlivých skupin, kteří je poté rozdali žákům. V průběhu šetření zodpověděli případné dotazy k vyplnění a zase vyplněné dotazníky sesbírali. Žáci podepsali souhlas se zpracováním dat z dotazníků v této bakalářské práci.

Učitelé – respondenti byli požádáni o vyplnění dotazníků při schůzce metodické komise oboru Reprodukční grafik pro média (uvedeno zkratkou RGM). Také oni podepsali souhlas se zpracováním dat z dotazníků v této bakalářské práci.

Vyplnění anonymního dotazníku v podobě tabulky probíhalo samostatnou cestou, kdy si každý učitel či žák vzal namnožený formulář a pouhým vepsáním, či zakroužkováním přímo do formuláře vyhodnotil otázku. Nejprve si musel otázku přečíst, po jejím přečtení většinou sám přišel na význam otázky – její smysl. K otázce náležely odpovědi: u první otázky zacílení do škály a u doplňující otázky zaznačení jediné nejvíce podobné odpovědi, kterou by respondent volil. Toto výzkumné šetření probíhalo u každého respondenta zodpovědně, podle vlastního uvážení. Celkový čas na jejich vypracování byl individuální a dostatečný.

V dotazníku správná odpověď neexistuje, jedná se o formu výzkumu, u které není smyslem kroužkovat správné odpovědi, ale podle vlastního náhledu na zastoupením výtvarných aktivit v praktickém vyučování vybrat jednu z nabízených možností.

Dotazník pro učitele vyplňovali všichni vyučující oddělení RGM, tj. 10 učitelů.

Žákovský dotazník byl rozdán celkem 101 žákům oboru Reprodukční grafik pro média: 27 respondentům z 1. ročníku, 32 z 2. ročníku, 16 ze 3. ročníku a 26 ze 4. ročníku. Dotazník byl zpracováván v podzimním období a v počtech zúčastněných žáků hraje roli absence z důvodu nemoci, zejména u nižších ročníků.

V současné době studují tento obor dva souběžné první a druhé ročníky, zatímco vyšší ročníky jsou pouze po jedné třídě v ročníku. Třídy mají průměrný počet 28 žáků.

Čtyřleté studium mediální grafiky výtvarně-řemeslného zaměření zakončené maturitní zkouškou se specializuje na výtvarnou a technickou přípravu tiskovin, typografii a digitální fotografii, webdesign a animaci.

Kromě obecných zásad grafického designu, v němž má nejdůležitější postavení písmo a typografie, je studium zaměřeno především na práci v základních grafických programech pro zpracování obrazu a textu (Adobe Illustrator, Adobe Photoshop, Adobe InDesign, QuarkXPress).

Detailně je probírána tematika digitální fotografie a souvislosti s digitálními technikami, a to především v kontextu celé polygrafické výroby. Kromě zpracování obrazu je do studia postupně zařazena i problematika digitální prezentace s dalšími aplikacemi, jako je webdesign a animace.

Uplatnění mohou absolventi tohoto oboru najít v oblasti předtiskové přípravy v rámci polygrafických podniků a ve specializovaných grafických studiích. Uplatnit se mohou rovněž v nakladatelsko-vydavatelské sféře a v reklamních agenturách. Absolventi s vynikajícím prospěchem se mohou ucházet o studium na vysoké nebo vyšší odborné škole, které se orientuje na grafický design a výtvarnou informatiku např. na Fakultě chemicko-technologické v Pardubicích v oboru Polygrafie, na Fakultě informatiky Masarykovy univerzity v oboru Aplikovaná informatika nebo na Vyšší odborné škole grafické v Praze v oboru Grafický design a realizace tiskovin. Kreativita a výtvarná aktivita by žákům rozhodně neměla chybět.

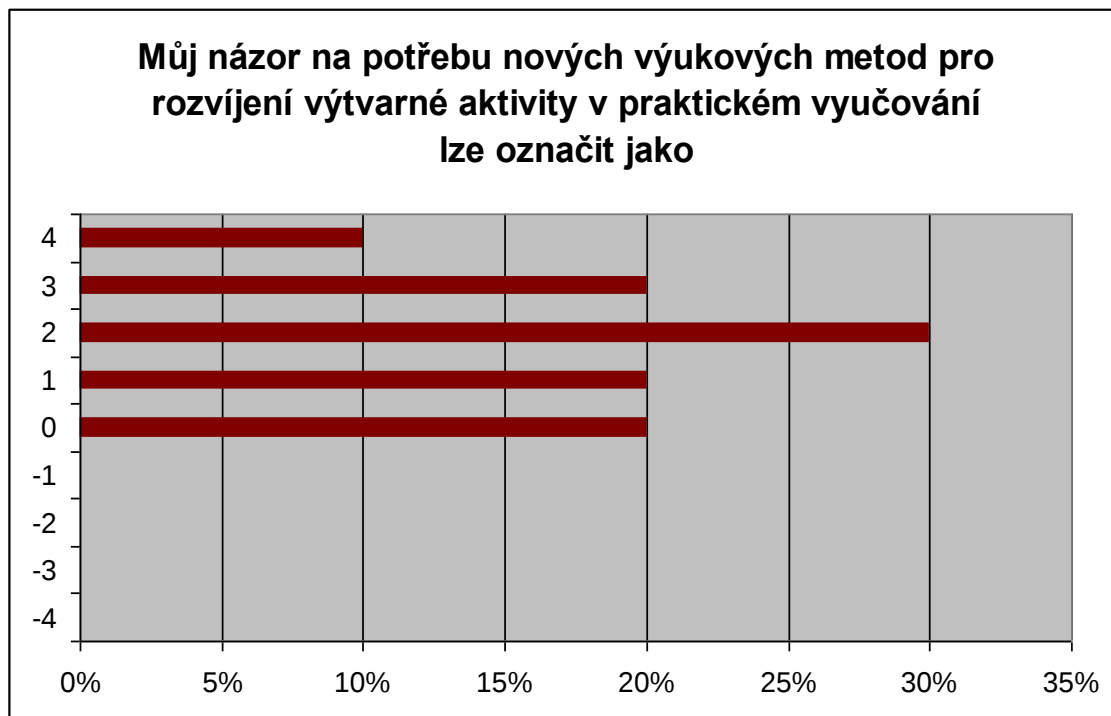
Cílem obsahového okruhu praktického vyučování je ale především upevnění teoretických vědomostí a intelektových dovedností a jejich aplikace do praktických činností. Žáci zde získávají manuální dovednosti a návyky pro práci na zařízení s příslušným programovým vybavením včetně jejich ošetřování a základní údržby. Učí se připravit a správně použít materiály pro konkrétní výrobu a prakticky ovládat jednotlivé technologické postupy.

Žáci dokáží navrhnout tiskovinu a připravit ji pro tisk s ohledem na konečné zpracování. V této fázi výuky mají velký prostor pro výtvarné pojetí své práce. Avšak celkově vzdělání směřuje k tomu, aby žáci především ovládali hlavní grafické programy pro práci s vektorovou a bodovou grafikou a textem, uměli vytvořit grafický návrh tiskoviny, návrh zpracovali v příslušných programech pro zpracování obrazu a textu, využili při tom znalostí typografických pravidel a uměli správně volit písmo, zpracovali digitální obraz v souvislosti s digitálními technikami, a to v kontextu celé polygrafické výroby, zhotovili elektronickou montáž se všemi náležitostmi vzhledem ke konečnému

zpracování tiskoviny, vytvořili digitální prezentaci, navrhli a zhotovili webovou stranu s použitím kódu html a použitím animace.

Výzkumný předpoklad je, že tyto cíle zřetelně akceptují vyučující oboru. Pomocí dotazníkového šetření bude zjištěn jejich názor na potřebu nových výukových metod pro rozvíjení výtvarné aktivity v praktickém vyučování.

3.3 Analýza výsledků šetření

Graf 1: Názor učitelů na potřebu nových výukových metod pro rozvíjení výtvarné aktivity

Tab. 2: Názor učitelů na potřebu nových výukových metod pro rozvíjení výtvarné aktivity

Škála hodnocení	Učitelé	
	Počet	Procenta
-4	0	0,00%
-3	0	0,00%
-2	0	0,00%
-1	0	0,00%
0	2	20,00%
1	2	20,00%
2	3	30,00%
3	2	20,00%
4	1	10,00%
Celkem	10	100,00%

Byli osloveni všichni učitelé odborného výcviku oboru Reprodukční grafik pro média na sledované škole (10 učitelů). Z výsledků šetření vyplývá, že potřebu nových výukových metod pro rozvíjení výtvarné aktivity v praktickém vyučování je možno označit u 2 vyučujících jako nenutnou, neutrální (tj. 20,00 %), u 2 respondentů poměrně nutnější (tj. 20,00 %), 3 dotázaných potřebnou (tj. 30,00 %), u 2 velmi potřebnou rozvíjejících metod (tj. 20,00 %) a 1 potřebnou na nejvyšší míru (tj. 10,00 %).

Tab. 3: Jak svůj názor hodnotili učitelé

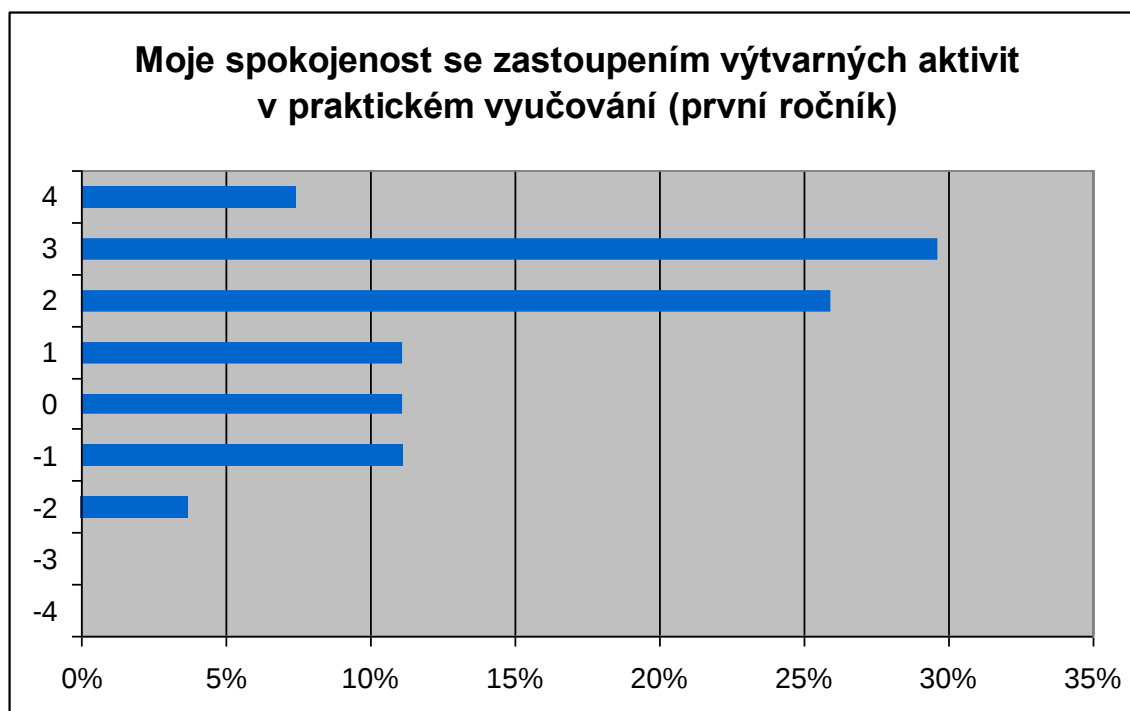
Názor učitele	Počet
Vyjádřil jsem se takto, protože mé hodnocení naprosto odpovídá mé konkrétní zkušenosti	2
Mé hodnocení převážně vychází z mé osobní zkušenosti	4
Mé hodnocení se opírá jak o moji konkrétní zkušenost, tak i o jiné zdroje informací	3
Já osobně mám sice trochu odlišnou zkušenost, ale zdá se, že to tak nějak bude	0
Osobně sice takovou zkušenost nemám, ale bude to tak nějak	1
Celkem	10

Byli osloveni všichni učitelé odborného výcviku oboru Reprodukční grafik pro média na sledované škole (10 učitelů). Na otázku odpovědělo všech 10 respondentů, 2 z dotázaných (tj. 20 %) se ztotožnili s hodnocením naprosto odpovídajícím jejich konkrétní zkušenosti, 4 dotázaní (tj. 40 %) tvrdí, že jejich hodnocení převážně vychází z osobní zkušenosti. 3 respondenti (tj. 30 %) své hodnocení opírají jak o svoji konkrétní zkušenost, tak i o jiné zdroje informací. 1 (tj. 10 %) dotázaný osobně sice takovou zkušenost nemá, ale používání metod pro rozvoj výtvarných aktivit také neztrácuje.

Podle šetření mezi učiteli lze konstatovat, že všichni učitelé mají kladný názor na potřebu nových výukových metod pro rozvíjení výtvarné aktivity v praktickém vyučování.

Výuka v praktickém vyučování sledované školy probíhá ve skupinách. Látka je rozčleněna do ročníků a tematických celků v návaznosti na teoretickou výuku. K podpoře výuky se využívá internet a výukové programy. Výklad nové látky je spojen s ukázkou postupu v příslušném programu. Žákům jsou předloženy ukázky vytištěných tiskovin. Žáci jsou vždy zapojeni do diskuze. U některých činností pracují v kolektivu.

Výuka ze strany učitele je individuální vzhledem ke znalostem jednotlivých žáků. Zde se nabízí prostor pro výtvarné tvoření. Že je tento prostor plně nevyužitý ukazuje dotazníkové šetření mezi žáky oboru Reprodukční grafik pro média vyučovaném na sledované škole.

Graf 2: Spokojenost žáků 1. ročníku se zastoupením výtvarných aktivit v praktickém vyučování

Tab. 4: Hodnocení spokojenosti žáků 1. ročníku se zastoupením výtvarných aktivit

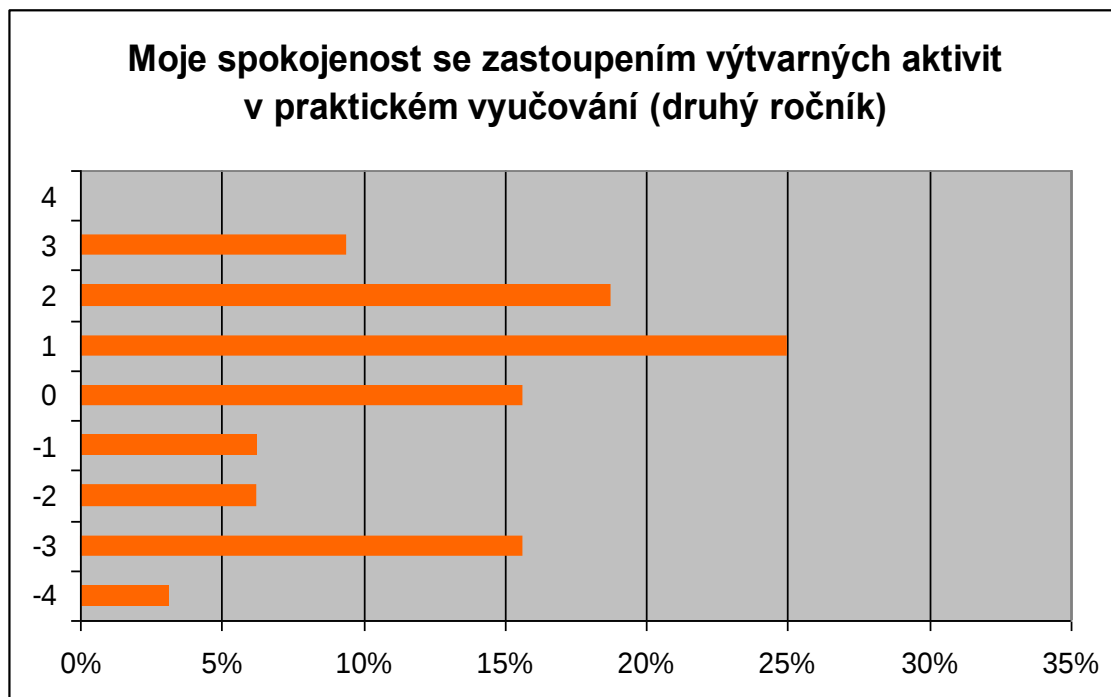
Škála hodnocení	První ročník	
	Počet	Procenta
-4	0	0,00%
-3	0	0,00%
-2	1	3,70%
-1	3	11,11%
0	3	11,11%
1	3	11,11%
2	7	25,93%
3	8	29,63%
4	2	7,41%
Celkem	27	100,00%

Z výsledků šetření u 27 respondentů prvního ročníku vyplývá, že se zastoupením výtvarných aktivit v praktickém vyučování je nespokojeno necelých 15 % žáků a zhruba 11 % hodnotí zastoupení těchto aktivit neutrálně. 3 dotázaní (tj. 11,11 %) hodnotí stav stupněm 1, 7 žáků (tj. 25,93 %) hodnotí stupněm 2. 8 oslovených (tj. 29,63 %) je se stavem spokojeno a 2 respondenti (tj. 7,41 %) zaznačili nejvyšší stupeň spokojenosti. Jak ukazuje graf, spokojenost se zastoupením výtvarných aktivit v praktickém vyučování podle žáků prvního ročníku není dostačující.

Tab. 5: Jak svůj názor hodnotili žáci 1. ročníku

Názor žáka	První ročník	
	Počet	Procenta
Takové je zcela určitě mínění celé naší třídy	2	7,41%
Můj názor odpovídá určitě většině ostatních členů skupiny	2	7,41%
Takový názor nemám jen já sám, ale i řada mých spolužáků	7	25,93%
Myslím, že i někteří další spolužáci zastávají stejný názor	16	59,26%
S tímto názorem jsem ve třídě nejspíš osamocen	0	0,00%
Celkem	27	100,00%

2 žáci z prvního ročníku (tj. 7,41%) si myslí, že takové je zcela určitě mínění celé třídy, 2 žáci (tj. 7,41 %) tipují, že takový názor odpovídá určitě většině ostatních členů skupiny, 7 žáků (tj. 25,93 %) myslí, že stejný názor nemají jen oni sami, ale i řada jejich spolužáků, 16 respondentů z prvního ročníku (tj. 59,26 %) zastává názor, že i někteří další spolužáci uvažují stejně a nikdo nevolil variantu, že by měl takový názor jako jediný.

Graf 3: Spokojenost žáků 2. ročníku se zastoupením výtvarných aktivit v praktickém vyučování

Tab. 6: Hodnocení spokojenosti žáků 2. ročníku se zastoupením výtvarných aktivit

Škála hodnocení	Druhý ročník	
	Počet	Procenta
-4	1	3,13%
-3	5	15,63%
-2	2	6,25%
-1	2	6,25%
0	5	15,63%
1	8	25,00%
2	6	18,75%
3	3	9,38%
4	0	0,00%
Celkem	32	100,00%

Z výsledků šetření u 32 respondentů druhého ročníku vyplývá, že se zastoupením výtvarných aktivit v praktickém vyučování je na nejvyšší míru nespokojen 1 žák (tj. 3,13 %) a jen o stupeň méně nespokojeno 5 žáků (tj. 15,63 %), o dva stupně

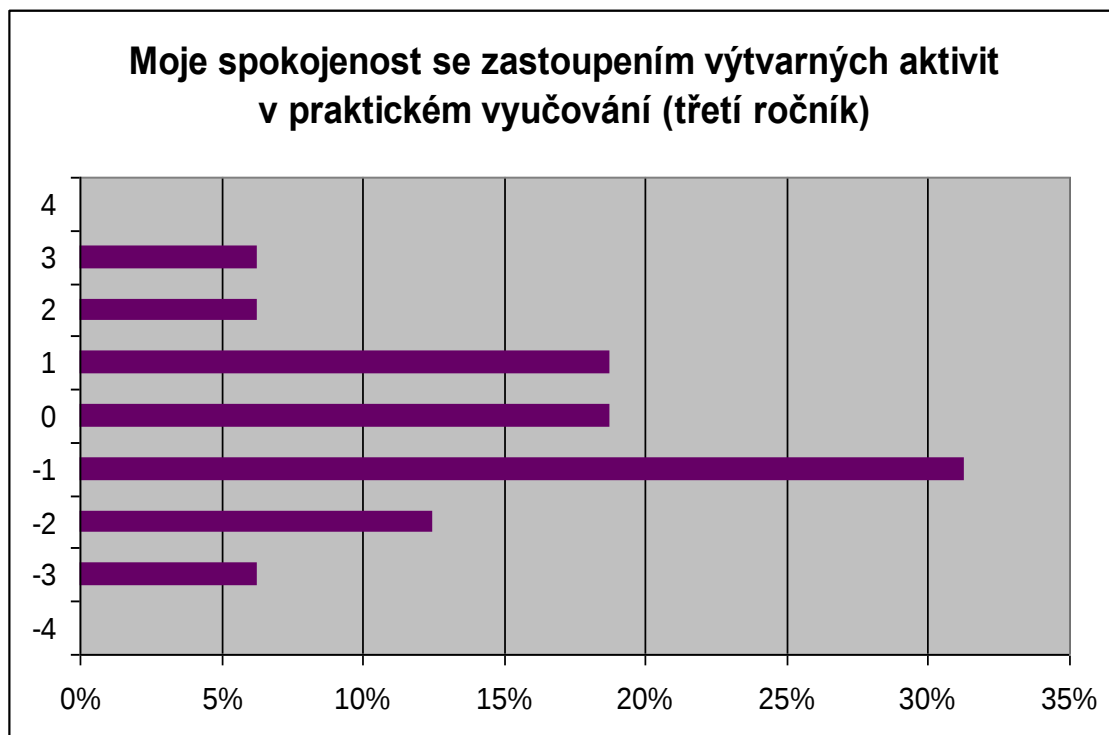
2 žáci (tj. 6,25 %). Dalších 5 respondentů (tj. 15,63 %) hodnotí zastoupení těchto aktivit neutrálně. 8 dotázaných (tj. 25 %) hodnotí stav stupněm 1, 6 žáků (tj. 18,75 %) hodnotí stupněm 2. 3 respondenti (tj. 9,38 %) jsou se stavem spokojeno a nejvyšší stupeň spokojenosti nikdo z dotázaných nezaznačil.

Jak ukazuje graf, spokojenost se zastoupením výtvarných aktivit v praktickém vyučování podle žáků druhého ročníku není dostačující. V oblasti záporných škál je přímo alarmující a bude nutné ze strany učitelů na tato zjištění reagovat.

Tab. 7: Jak svůj názor hodnotili žáci 2. ročníku

Názor žáka	Druhý ročník	
	Počet	Procenta
Takové je zcela určitě mínění celé naší třídy	4	12,50%
Můj názor odpovídá určitě většině ostatních členů skupiny	9	28,13%
Takový názor nemám jen já sám, ale i řada mých spolužáků	11	34,38%
Myslím, že i někteří další spolužáci zastávají stejný názor	7	21,88%
S tímto názorem jsem ve třídě nejspíš osamocen	1	3,13%
Celkem	32	100,00%

4 žáci (tj. 12,50 %) si myslí, že takové je zcela určitě mínění celé třídy, 9 (tj. 28,13 %) tipuje, že takový názor odpovídá určitě většině ostatních členů skupiny, 11 žáků (tj. 34,38 %) myslí, že stejný názor nemají jen oni sami, ale i řada spolužáků, 7 respondentů z druhého ročníku (tj. 21,88 %) zastává názor, že i někteří další jeho spolužáci uvažují stejně a 1 žák (tj. 3,13 %) volil variantu, že by měl takový názor jako jediný.

Graf 4: Spokojenost žáků 3. ročníku se zastoupením výtvarných aktivit v praktickém vyučování

Tab. 8: Hodnocení spokojenosti žáků 3. ročníku se zastoupením výtvarných aktivit

Škála hodnocení	Třetí ročník	
	Počet	Procenta
-4	0	0,00%
-3	1	6,25%
-2	2	12,50%
-1	5	31,25%
0	3	18,75%
1	3	18,75%
2	1	6,25%
3	1	6,25%
4	0	0,00%
Celkem	16	100,00%

Z výsledků šetření u 16 respondentů třetího ročníku vyplývá, že se zastoupením výtvarných aktivit v praktickém vyučování není na nejvyšší míru nespokojen ani jeden

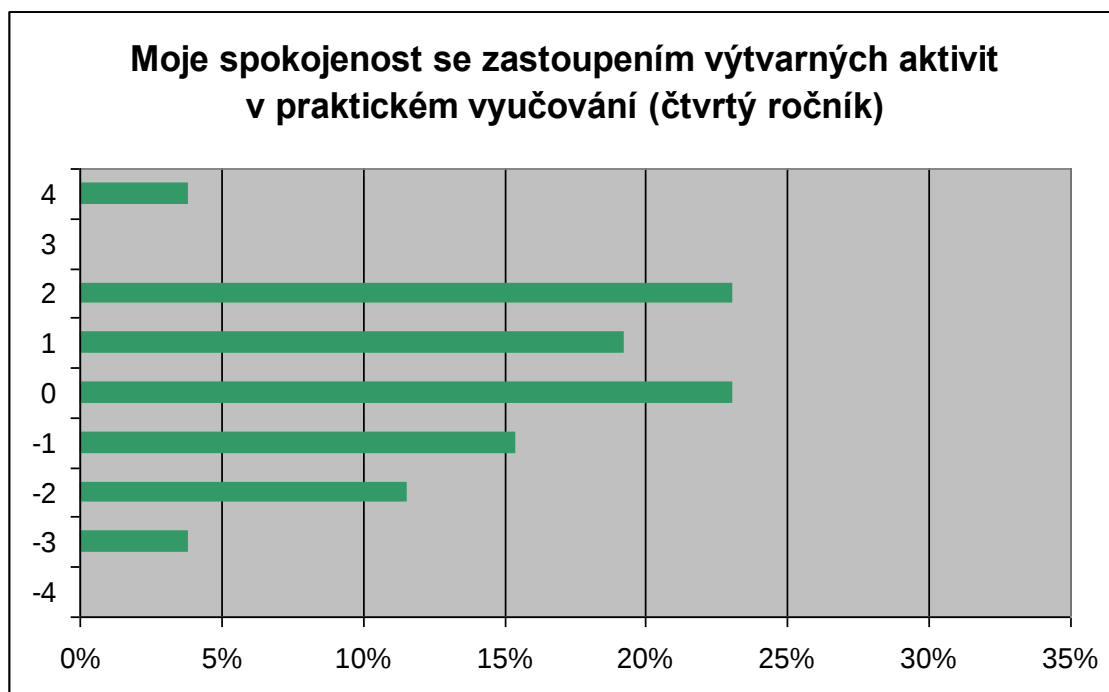
žák (tj. 0,00 %), o stupeň méně nespokojen je 1 žák (tj. 6, 25 %), o dva stupně 2 žáci (tj. 12,50 %). Škálou -1 hodnotí 5 dotázaných (tj. 31,25 %). Další 3 žáci (tj. 18,75 %) hodnotí zastoupení těchto aktivit neutrálně. 3 dotázaní (tj. 18,75 %) hodnotí stav stupněm 1. 1 žák (tj. 6, 25 %) hodnotí stupněm 2. 1 respondent (tj. 6,25 %) je se stavem spokojen, ale nejvyšší stupeň spokojenosti nikdo z dotázaných nezaznačil.

Jak ukazuje graf, spokojenost se zastoupením výtvarných aktivit v praktickém vyučování podle žáků třetího ročníku není dostačující.

Tab. 9: Jak svůj názor hodnotili žáci 3. ročníku

Názor žáka	Třetí ročník	
	Počet	Procenta
Takové je zcela určitě mínění celé naší třídy	0	0,00%
Můj názor odpovídá určitě většině ostatních členů skupiny	5	31,25%
Takový názor nemám jen já sám, ale i řada mých spolužáků	2	12,50%
Myslím, že i někteří další spolužáci zastávají stejný názor	8	50,00%
S tímto názorem jsem ve třídě nejspíš osamocen	1	6,25%
Celkem	16	100,00%

Nikdo si nemyslí, že takové je zcela určitě mínění celé třídy, 5 (tj. 31,25 %) tipuje, že takový názor odpovídá určitě většině ostatních členů skupiny, 2 žáci (tj. 12,50 %) si myslí, že stejný názor nemají jen oni sami, ale i řada spolužáků. 8 respondentů třetího ročníku (tj. 50,00 %) zastává názor, že i někteří další spolužáci uvažují stejně a 1 žák (tj. 6,25 %) volil variantu, že s tímto názorem bude ve třídě nejspíš osamocen.

Graf 5: Spokojenost žáků 4. ročníku se zastoupením výtvarných aktivit v praktickém vyučování

Tab. 10: Hodnocení spokojenosti žáků 4. ročníku se zastoupením výtvarných aktivit

Škála hodnocení	Čtvrtý ročník	
	Počet	Procenta
-4	0	0,00%
-3	1	3,85%
-2	3	11,54%
-1	4	15,38%
0	6	23,08%
1	5	19,23%
2	6	23,08%
3	0	0,00%
4	1	3,85%
Celkem	26	100,00%

Z výsledků šetření u 26 respondentů čtvrtého ročníku vyplývá, že se zastoupením výtvarných aktivit v praktickém vyučování není na nejvyšší míru nespokojen ani jeden žák, o stupeň méně nespokojen je 1 žák (tj. 3,85 %), o dva stupně

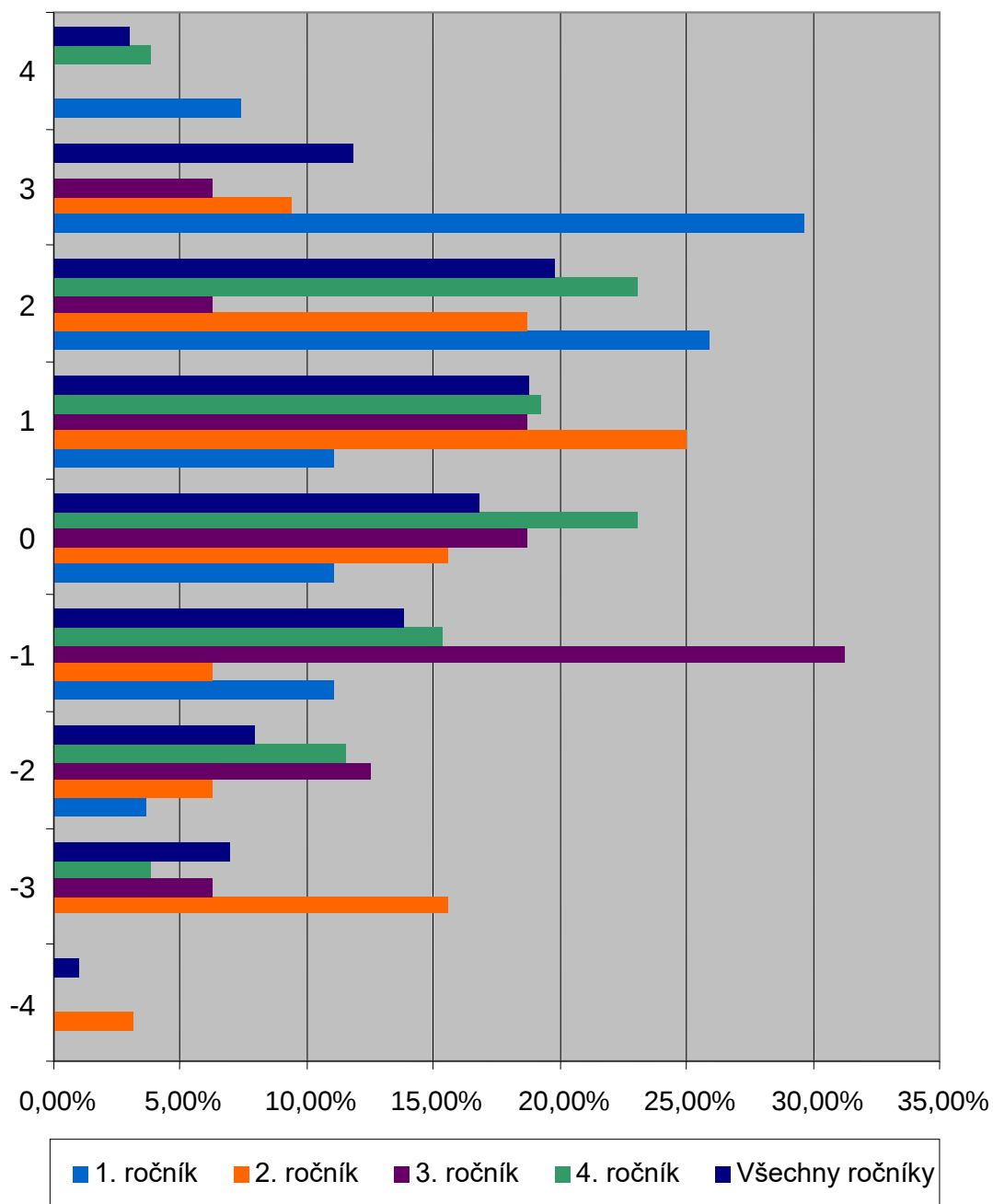
3 žáci (tj. 11,54 %). Škálou -1 hodnotí 4 dotázaní (tj. 15, 38 %). Dalších 6 respondentů ze čtvrtého ročníku (tj. 23, 08 %) hodnotí zastoupení těchto aktivit neutrálně. 5 dotázaných (tj. 19,23 %) hodnotí stav stupněm 1, 6 žáků (tj. 23,08 %) hodnotí stupněm 2. Nikdo nevybral variantu, že by byl se stavem spokojen, ale nejvyšší stupeň spokojenosti vybral 1 z dotázaných (tj. 3,85 %). Jak ukazuje graf, spokojenost se zastoupením výtvarných aktivit v praktickém vyučování podle žáků čtvrtého ročníku není opět dostačující.

Tab. 11: Jak svůj názor hodnotili žáci 4. ročníku

Názor žáka	Čtvrtý ročník	
	Počet	Procenta
Takové je zcela určitě mínění celé naší třídy	1	3,85%
Můj názor odpovídá určitě většině ostatních členů skupiny	9	34,62%
Takový názor nemám jen já sám, ale i řada mých spolužáků	7	26,92%
Myslím, že i někteří další spolužáci zastávají stejný názor	9	34,62%
S tímto názorem jsem ve třídě nejspíš osamocen	0	0,00%
Celkem	26	100,00%

Jeden dotázaný žák (tj. 3,85 %) z celkového počtu dotázaných ve čtvrtém ročníku si myslí, že takové je zcela určitě mínění celé třídy, 9 (tj. 34,62 %) tipuje, že takový názor odpovídá určitě většině ostatních členů skupiny, 7 žáků (tj. 26,92 %) myslí, že stejný názor nemají jen oni sami, ale i řada spolužáků. 9 respondentů čtvrtého ročníku (tj. 34,62 %) zastává názor, že i někteří další spolužáci uvažují stejně a nikdo nevolil variantu, že s tímto názorem bude ve třídě nejspíš osamocen.

Moje spokojenost se zastoupením výtvarných aktivit v praktickém vyučování

Graf 6: Spokojenost žáků všech ročníků se zastoupením výtvarných aktivit v praktickém vyučování

Tab. 12: Hodnocení spokojenosti žáků všech ročníků se zastoupením výtvarných aktivit

Škála hodnocení	1. ročník		2. ročník		3. ročník		4. ročník		Všechny ročníky	
	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta
-4	0	0,00%	1	3,13%	0	0,00%	0	0,00%	1	0,99%
-3	0	0,00%	5	15,63%	1	6,25%	1	3,85%	7	6,93%
-2	1	3,70%	2	6,25%	2	12,50%	3	11,54%	8	7,92%
-1	3	11,11%	2	6,25%	5	31,25%	4	15,38%	14	13,86%
0	3	11,11%	5	15,63%	3	18,75%	6	23,08%	17	16,83%
1	3	11,11%	8	25,00%	3	18,75%	5	19,23%	19	18,81%
2	7	25,93%	6	18,75%	1	6,25%	6	23,08%	20	19,80%
3	8	29,63%	3	9,38%	1	6,25%	0	0,00%	12	11,88%
4	2	7,41%	0	0,00%	0	0,00%	1	3,85%	3	2,97%
	27	100,00%	32	100,00%	16	100,00%	26	100,00%	101	100,00%

Číselné údaje v tabulce ukazují, že na otázku, jaká je spokojenost se zastoupením výtvarných aktivit v praktickém vyučování oboru Reprodukční grafik pro média odpovědělo ze 101 dotazovaných žáků z celkového počtu 54 žáků kladně, 17 žáků neutrálně a 30 žáků se zastoupením výtvarných aktivit ve výuce spokojeno není.

Tab. 13: Jak svůj názor hodnotili žáci všech ročníků – porovnávací tabulka

Názor	1. ročník		2. ročník		3. ročník		4. ročník		Všechny ročníky	
	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta	Počet	Procenta
Takové je zcela určité mínění celé naší třídy	2	7,41%	4	12,50%	0	0,00%	1	3,85%	7	6,93%
Můj názor odpovídá určité většině ostatních členů skupiny	2	7,41%	9	28,13%	5	31,25%	9	34,62%	25	24,75%
Takový názor nemám jen já sám, ale i řada mých spolužáků	7	25,93%	11	34,38%	2	12,50%	7	26,92%	27	26,73%
Myslím, že i někteří další spolužáci zastávají stejný názor	16	59,26%	7	21,88%	8	50,00%	9	34,62%	40	39,60%
S tímto názorem jsem ve třídě nejspíš osamocen	0	0,00%	1	3,13%	1	6,25%	0	0,00%	2	1,98%
Celkem	27	100,00%	32	100,00%	16	100,00%	26	100,00%	101	100,00%

3.4 Závěry šetření, diskuse

Výsledky šetření na sledované škole ukázaly, že respondenti z řad žáků i učitelů shodně potvrdili důležitost výtvarné aktivity ve výuce praktického vyučování. Zatímco učitelé zohledňují spíše rozvíjení praktických činností se střízlivějšími přesahy do oblasti kreativity, žáci si přejí více kreativitu podporující výuku.

Učitelé preferují výuku podle zavedených zvyklostí z období, kdy maturitní obory zkoumané školy byly obory učebními. Od zahájení vyučovacího dne výuku zaměřují na procvičování konkrétních dovedností. Navazují na předpoklad, že žáci vědomosti získali v teoretických odborných předmětech a tedy plynule navazují monotematickou praktickou částí. A žákovi praktické informace předávají většinou osvědčenou metodou instruktáže či výkladu, tedy přímo, bez vstupní invence snažení ze strany žáka.

Většinou pouze v případech, že jeden z žáků nechápe souvislosti mezi teorií a praxí, skupině učivo znovu vysvětlí, za pomoci svých zkušeností a ukázek z provozu, což je mezi žáky oceňováno jako poutavá forma. Bohužel propojení teorie s praxí učitelé vesměs chápou jako zdržující zlo v tempu pracovního plánu, neboť „suplují učitele odborných předmětů“ a nemohou se věnovat svému výukovému cíli. Nehledají nové možnosti jak u žáků rozvíjet tvořivost. Stejnou měrou chápou mnozí učitelé praktického vyučování i alternativní výukové metody. U některých převládá dokonce názor, že tyto metody výuku v praxi omezují. „Škola hrou“ v tomto případě jakoby nebyla moudrým, praxí osvědčeným pedagogickým doporučením.

Z šetření ale vychází, že nejvíce nespokojení byli žáci 3. ročníků. V těchto ročnících zkoumané školy vyučují začínající učitelé. Neprokázala se však nabízená možnost, že právě oni budou nejbližší vkusu žáků, že jejich hodiny budou žáky kladně hodnoceny, neboť se předpokládá, že mladí lidé vnáší do zavedených pravidel novinky. Kritický pohled 3. ročníku ukázal, že žáci nejsou spokojeni se zastoupením výtvarných aktivit ve výuce a z rozhovorů s některými z nich vyplynulo, že v jejich představách chybí zejména konkrétní pracovní výsledky.

Žáci jsou ke studiu na Integrované střední škole polygrafické v Brně přijímáni na základě výsledků prospěchu ze základní školy a po zvládnutí všeobecně znalostního testu, nevyžadují se po nich výtvarné talentové zkoušky. Pro učitele tak k základním cílům výchovy v oblasti kreativity a aktivity patří také otázky a jejich řešení, jak je aktivita a tvořivost u žáků dosažitelná, možno i naučitelná, a jak ji lze zdokonalovat a rozvíjet.

Z výzkumu tvořivosti za posledních třicet let vyplývá, že tvořivost určují genetické, kognitivní a sociální faktory. Ve většině psychologických experimentů bylo zjištěno, že divergentní myšlení závisí na interakci mezi vrozenými faktory a charakteristikami prostředí. Vliv prostředí může podporovat rozvoj tvořivosti. Výsledky výzkumů, které ověřovaly validitu a efektivnost různých specifických programů rozvoje tvořivosti, evidentně prokázaly, že prostřednictvím instruktáží a cvičení lze docílit významného zvýšení tvořivosti žáků, zejména úrovně jejich tvůrčího myšlení a schopnosti tvořivě řešit problémy. Tvořivost závisí na vlivu sociálního prostředí, zejména cílevědomém výchovném působení a je možné ji

rozvíjet.³⁰ „Pozitivní vliv faktorů prostředí, zejména specifických vyučovacích metod na rozvoj aktivity a tvořivosti se projevil ve výzkumech mnoha autorů (Sollárová, 1990, Lokša -Lokšová, 2003 a další). Tvořivost je nezastupitelný kognitivní nástroj rozvoje osobnosti žáka. Proto je ji třeba v rámci možností rozvíjet. V podmínkách českých škol byly v minulosti provedeny výzkumy, které potvrdily efektivitu rozvoje tvořivosti žáků prostřednictvím tvořivých úloh a cvičení. Kromě zvýšení fluence, flexibility a originality myšlení žáků mají kladný vliv na posílení odvahy samostatného myšlení, uvolnění bariér v myšlení, jednání a zlepšení vědomostní úrovně, motivace žáků k učení.“³¹

Obecně pedagogika vychází z přesvědčení, že tvořivou aktivitu může projevovat každý člověk, vytvoří-li se mu k ní podmínky. Pojem tvořivosti se v dnešním moderním pojetí týká každé lidské bytosti a vztahuje se na každou činnost, kdy člověk řeší nové situace, nespokojuje se s dosaženou úrovní a stále hledá něco nového. Obohacuje touto činností a jejími výsledky jak svůj život, tak i společnost.

Pro výchovu se tím otvírají nesmírné možnosti nastavit latku každému žákovi, ale současně se tím klade na učitele velká odpovědnost. Splnit toto náročné poslání může učitel pomocí výchovy jen tehdy, když si uvědomí podmínky a souvislosti tohoto cíle a když přes výchovu jako vědu bude hledat a objevovat nové obzory, metody, formy a prostředky výchovně-vzdělávací práce.

Cíle šetření, tedy zmapovat požadavky žáků a učitelů v oblasti výtvarné aktivity ve výuce praktického vyučování v Oboru Reprodukční grafik pro média na Integrované škole polygrafické v Brně, byly splněny. Z výsledků dotazníkového šetření vyplynulo, jak začlenění výtvarných aktivit vnímají žáci a učitelé zkoumané školy a jak rozsáhlý by měl být další rozvoj kreativizujících metod pro výtvarnou tvořivost.

Na základě analýzy odborných pramenů byly stanoveny výzkumné předpoklady:

1. žáci by chtěli více tvořivých aktivit, 2. učitelé si uvědomují, že je potřeba rozvíjet tvořivost žáků. Jak je patrné ze závěru, předpoklady byly správné.

Na základě dodržení stanovené koncepce bakalářské práce byl cíl plně splněn.

³⁰ PECINA, P. *Tvořivost ve vzdělávání žáků*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 99 s. ISBN 978-80-210-4551-4

³¹ PECINA, P. *Tvořivost ve vzdělávání žáků*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 99 s. ISBN 978-80-210-4551-4

Závěr

Bakalářská práce mi umožnila podrobněji nahlédnout do problematiky rozvoje tvořivosti, poukázala na důležitost rozvíjení výtvarných aktivit i z pohledu samotných žáků a potvrdila správnou volbu při prosazování nových výukových strategií, které přispějí k obohacení výuky v oboru Reprodukční grafik pro média.

Jako předsedkyně metodické komise Odborného výcviku pro obor Reprodukční grafik pro média se velmi zajímám o možnosti zkvalitnění výuky pomocí výtvarných aktivit v praktickém vyučování. Do výuky prosazuji nové metody a získávám pro ně i další učitele na oddělení. Protože školní vzdělávací program na zkoumané škole, kde také vyučuji, platí teprve druhým rokem, většina aktivit je pilotních. Osvědčené nápady zpracovávám do přehledné metodiky, aby mohly sloužit spolupracujícím učitelům a ve výuce na oddělení byla zachována kontinuita učiva.

Postoje samotných žáků k vlastnímu vzdělávání jsou někdy velmi nevyvážené. Troufám si tvrdit, že přibývají tendence směřující do oblasti malého snažení ze strany žáků. Učitelé to vědí, znají situaci a počítají s možnými variantami připravenosti a stupni chťení žáka zapojit se do procesu výuky. Nové metody by jim mohly pomoci snáze zvládat proces výuky u různorodě disponovaných žáků, aby mohli plynule reagovat i na úplně odlišné konstelace. Měli by si umět poradit s dobrou informovanost ze strany žáka, ale zároveň i s žáky bojujícími s neznalostí, se samostatností i nutnou kontrolou, odpovědností, nebo i lehkovážností ze strany žáků.

Zaujmout pozornost dospívajících a vtáhnout je do aktivní tvorby tedy není pro učitele jednoduché. I když je určitě snahou každého učitele vytvořit tvůrčí prostředí pro své žáky, je to mnohdy i velmi obtížně zvládnutelný úkol, který nemůže být uspokojivě vyřešen bez odpovědí na otázky, co žáci od učitele očekávají, jak oni vnímají proces tvoření a co jim ve vedení výuky chybí.

Výše uvedené závěry mi umožňují konstatovat, že cíl bakalářské práce: zmapovat současný stav zastoupení výtvarných aktivit na odborné polygrafické škole a nastínit využití nových kreativizujících prvků ve výuce praktického vyučování byl naplněn.

Resumé

Bakalářská práce se zabývá rozvojem výtvarné aktivity a tvořivosti žáků. Úvodní část práce je zaměřena na vymezení základních pojmů a procesů aktivity a tvořivosti pomocí odborné psychologické a pedagogické literatury. Mapuje začlenění výtvarných aktivit v rámci kutikulárních školských dokumentů.

V tvůrčí části podrobněji nahlíží do problematiky rozvoje tvořivosti, poukazuje na důležitost rozvíjení výtvarných aktivit i z pohledu samotných žáků a potvrzuje správnou volbu při prosazování nových výukových strategií, které přispívají k obohacení výuky praktického vyučování v oboru Reprodukční grafik pro média.

Summary

The bachelor thesis is dealing with development of artistic activity and creativity of scholars. It is introduced by defining of the basic concepts of activity and creativity using the specialized psychological and pedagogical literature. It conducts the incorporation of art activities in the curriculums' education documents.

Within the practical part, it is given a look in issues of development of creativity, appointed the importance of cultivating of art activities from the point of scholars' view and confirmed the right option by using of new educational strategies, which contribute to enhancement of practical education of specialty Media Graphic.

„Stejně tak jako fakt, že všichni učitelé jsou bez ohledu na svůj vyučovací předmět vlastně učiteli jazyka, je pravdou i poznatek, že všichni učitelé jsou také učiteli tvořivosti.“³²

David Fontana

³² FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Z anglického originálu přeložil Karel Balcar. Praha: Portál, 1997. 383 s. ISBN 80-7178-063-4

Seznam literatury

- ČAČKA, O. *Nástin psychologie I*. Brno: Paido, 2001. 90 s. ISBN 80-85931-94-X
- ČAČKA, O. *Nástin psychologie II*. Brno: Paido, 2002. 99 s. ISBN 80-7315-016-6
- FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Z anglického originálu přeložil K. Balcar. Praha: Portál 1997. 383 s. ISBN 80-7178-063-4
- GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2010. 261 s. ISBN 978-80-7315-185-0
- HLAVSA, J. *Psychologické základy teorie tvorby*. Praha: Academia, 1985, 353 s.
- HLAVSA, J. *Psychologické metody výchovy k tvořivosti*. Praha: SPN, 1986. 189 s.
- LANGMEIER, J. *Vývojová psychologie pro dětské lékaře*. Praha: 1991. 81 s. ISBN 80-7169-195-X
- MAŇÁK, J. *Pedagogické otázky tvořivosti*. In: Kolektiv autorů: *Tvořivost v práci učitele a žáka*. Brno: Paido, 1996
- MAŇÁK, J. a kolektiv autorů: *Tvořivostí učitele k tvořivosti žáků*. Brno: Paido, 1997. ISBN 80-85931-47-8
- MAŇÁK, J. *Rozvoj aktivity, samostatnosti a tvořivosti*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. 134 s. ISBN 80-210-1880-1
- MAŇÁK, J., ŠVEC, V. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003, 219 s. ISBN 80-7315-039-5
- MAREŠ, J., KŘIVOHLAVÝ, J. *Komunikace ve škole*. Brno: Masarykova univerzita, Centrum pro další vzdělávání učitelů, 1995. 210 s. ISBN 80-210-1070-3
- PECINA, P. *Tvořivost ve vzdělávání žáků*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 99 s. ISBN 978-80-210-4551-4
- SMÉKAL, V. *Tvořivost a škola*. In: Kolektiv autorů: *Tvořivost v práci učitele a žáka*. Brno: Paido, 1996
- SPOUSTA, V. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-10007-X
- SPOUSTA, V., a.j. *Vádemékum autora odborné a vědecké práce*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2000. 158 s. ISBN 80-210-2387-2.
- STOJAN, M., JŮVA, J. *Obecná pedagogika a dějiny pedagogiky pro DPS*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-0756-3
- VANČÁT, J. *Výchova k tvořivosti ve školním vzdělávacím programu*. Praha: EduArt, občanské sdružení, 2007

Seznam dalších použitých zdrojů

Webové stránky

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání [online]. c2006 [cit. 2012-03-28]. Dostupné z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP_PV-2004.pdf>. ISBN 80-87000-00-5.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. c2007 [cit. 2012-03-27]. Dostupný z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf>.

Rámcový vzdělávací program pro základní umělecké vzdělávání [online]. c2010 [cit. 2012-03-27]. Dostupné z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/PRM_RVPZUV_NAWEB.pdf>. ISBN 978-80-87000-37-3.

Rámcové vzdělávací programy pro obory vzdělání středního odborného vzdělávání [online]. c2008 [cit. 2012-03-27]. Dostupné z WWW: <<http://zpd.nuov.cz/uvod2.htm>>.

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia. [online]. c2007 [cit. 2012-03-27]. Dostupné z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPG-2007-07_final.pdf>. ISBN 978-80-87000-11-3.

Legislativní dokumenty

Zákon č. 561/2004 Sbírky o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

Učební dokumenty

Standard vzdělávání ve čtyřletém gymnáziu. Praha : Fortuna, 1999. 47 s. SBN 80-7168-603-4.

Učební dokumenty pro gymnázia. Praha : Fortuna, 1999. 208 s. ISBN 80-7168-659-X.

Vzdělávací program OBECNÁ ŠKOLA. Praha : Portál, 1996. 270 s. ISBN 80-7178-106-1.

Vzdělávací program OBČANSKÁ ŠKOLA. Praha : Portál, 1996. 480 s. ISBN 80-7178-107-X.

Vzdělávací program ZÁKLADNÍ ŠKOLA. Praha : Fortuna, 1996. 336 s. ISBN 80-7168-595-X.

Vzdělávací program NÁRODNÍ ŠKOLA. Praha : SPN, 1997. 162 s. ISBN 80-04-26683-5.

Seznam grafů

Graf 1: Názor učitelů na potřebu nových výukových metod pro rozvíjení výtvarné aktivity

Graf 2: Spokojenost žáků 1. ročníku se zastoupením výtvarných aktivit v praktickém vyučování

Graf 3: Spokojenost žáků 2. ročníku se zastoupením výtvarných aktivit v praktickém vyučování

Graf 4: Spokojenost žáků 3. ročníku se zastoupením výtvarných aktivit v praktickém vyučování

Graf 5: Spokojenost žáků 4. ročníku se zastoupením výtvarných aktivit v praktickém vyučování

Graf 6: Spokojenost žáků všech ročníků se zastoupením výtvarných aktivit v praktickém vyučování

Seznam tabulek

Tab. 1: Tvořivý a netvořivý styl

Tab. 2: Názor učitelů na potřebu nových výukových metod pro rozvíjení výtvarné aktivity

Tab. 3: Jak svůj názor hodnotili učitelé

Tab. 4: Hodnocení spokojenosti žáků 1. ročníku se zastoupením výtvarných aktivit

Tab. 5: Jak svůj názor hodnotili žáci 1. ročníku

Tab. 6: Hodnocení spokojenosti žáků 2. ročníku se zastoupením výtvarných aktivit

Tab. 7: Jak svůj názor hodnotili žáci 2. ročníku

Tab. 8: Hodnocení spokojenosti žáků 3. ročníku se zastoupením výtvarných aktivit

Tab. 9: Jak svůj názor hodnotili žáci 3. ročníku

Tab. 10: Hodnocení spokojenosti žáků 4. ročníku se zastoupením výtvarných aktivit

Tab. 11: Jak svůj názor hodnotili žáci 4. ročníku

Tab. 12: Hodnocení spokojenosti žáků všech ročníků se zastoupením výtvarných aktivit

Tab. 13: Jak svůj názor hodnotili žáci všech ročníků – porovnávací tabulka

Seznam příloh

Příloha 1: Stupně aktivity

Příloha 2: Rozvíjení vlastností tvořivosti po stupních

Příloha 3: Tvořivá škola

Příloha 4: Projekt Značka vytvořený pro Integrovanou střední školu polygrafickou
v Brně